

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

31e JAARGANG

WOENSDAG 3 APRIL 1946

No. 1508

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; N. J. Polak;
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
H. W. Lambers (Redacteur-Secretaris).

Adjunct-Secretaris: J. H. Lubbers.

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f 26* per jaar. Overzeesche gebiedsdeelen en buitenland f 28 per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar. Losse nummers 75 cent.

Administratie: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Tel. 69300, toestel 6).

INHOUD:

	Blz.
De havens van Rotterdam en Amsterdam (I) door C. Vermey	211
Het geld-, bank- en credietwezen in Nederlandsch-Indië in de bezettingsjaren 1942/1945 (II) door H. J. Manschot	213
De effectenhandel in dienst der monetaire politiek door F. de Roos	216
Economische en sociale problemen in de Tsjecho-Slowaaksche Republiek door G. A. Surie	216
De taak der onderneming door Jhr. Mr. R. A. Th. Gevers Deynoot	218
Ingezonden stukken:	
Het suikervraagstuk in Nederland door J. M. van Bommel van Vloten, met naschrift van Dr. A. de Graaff	220
Geld- en kapitaalmarkt	223
Statistieken:	
Bankstaten	223

DEZER DAGEN

heeft men een gevoel van „fausse reconnaissance” niet gefundeerde herinnering. Het lijkt, of men tegenover situaties staat, waarvan men al eerder heeft vernomen. Een wetsontwerp is ingediend tot instellen van een Planbureau. We meenden weleens iets van een reeds werkend Planbureau te hebben gehoord.

Dr. van Mook is weer op weg naar Nederland om den stand van zaken in Indië met de Regeering te bespreken. Maar zijn reis heeft een meer belovenden achtergrond dan de vorige. Dat laatste is twijfelachtig voor de Britsche kabinetmissie, die pas, zooals Stafford Cripps al eenmaal, zijn besprekingen met den Vice-Koning en zijn gouverneurs heeft afgesloten en nu voor het zwaarste onderhandelingsdeel staat. De stemming in de Engelsche pers is eenigszins: nu zullen de Indiërs zelfstandig regeeren, of ze kunnen of niet.

Weer zijn er verkiezingen gehouden in een land, waar men zich afvroeg, of ze zin hadden als volksuiting; ditmaal in Griekenland. Er zijn nog meer reminiscenties aan de nationaal-socialistische periode. In Argentinië heeft Péron de meerderheid bij de presidentsverkiezingen behaald. Op het felle Amerikaansche blauwboek, dat tegen hem was gericht en dat thans als één van de bases van zijn overwinning wordt beschouwd, door de anti-inmengingspropaganda, die hij er in Argentinië uit heeft weten te slaan, is bovendien geantwoord door Argentinië: „Argentinië keert juist terug naar een democratisch bewind, zooals bewezen door de jongste verkiezingen, welke tot model kunnen dienen voor het meest democratische land ter wereld”. Hebben we zulke klanken niet eerder gehoord?

In België is er weer een kabinet Van Acker. Maar degene, die meent, dat alles dus bij het oude is, leze de bittere klacht van Minister Van Acker over den terugval, welke het regeeringslooze tijdperk België heeft gekost.

In de Vereenigde Staten wordt weer gestaakt. Ditmaal voorloopig door 400.000 man. Misschien komen er deze week nog 500.000 bij. Dat is het voordeel, als men over een ruime werkgelegenheid beschikt. Maar elke volgende staking met eventueel volgende loon- en prijsverhoging, maakt het de rest van de wereld weer wat zwaarder om er boven op te komen. Het is niet waarschijnlijk, dat dit de betrokken stakers bijzonder interesseert. Dat dit de eigen werkgelegenheid in de toekomst kan verkleinen, zien zij zeker niet in.

In den Veiligheidsraad der Verbonden Volkeren is de Russische Vertegenwoordiger het niet met de overigen eens. Dank zij een training op enerverende persberichten zijn we reeds zoover gehard, dat we slechts kalm wachten op het bericht van zijn terugkomst in den Raad. Men kan niet elken dag overstuur raken.

Dat kan ten hoogste nog gelden voor de atoombom. Maar het voorstel van de Amerikaansche staatscommissie om de atoombomkracht te internationaliseeren, schiept zelfs hier kansen. Jammer, dat bij het Engelsche parlementaire debat over de industriële toepassing van de atoombomkracht bleek, dat zelfs de Engelschen, die er zoo aan hebben meegedacht, door de Amerikanen tot nog toe buiten de verdere ontwikkeling zijn gehouden.

En dan zien we weer een Jaarbeurs, maar die sluit goed aan op werkelijke herinneringen.

◆ **Beschikbare krachten** ◆

ALLROUND INDUSTRIEEL,

met ruime en veelzijdige ervaring op economisch-, organisatorisch-, administratief-, commercieel-, technisch, en chemisch gebied, vele relaties bij overheid en bedrijfsleven, wenscht zijn belangen te veranderen.

Geambieerd wordt dirigerende en opbouwende functie in binnen- of buitenland.

Brieven onder no. 425 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Wegens regionale voorkeur werkring gezocht in het Oosten van ons land, door te ass. accountant als

**boekhouder,
chef personeelszaken, of i.d.**

Ruime ervaring in bedrijfsadministraties, statistiek, moderne doorschrijft- en rekeningssystemen. Goed bekend met sociale wetten, loonbelasting e.d. Kan uitstekend met personeel omgaan. Leeftijd 31 jaar. P.G., geh. Examen afgelegd Spd., Praktijk- en M. O. Boekhouden. Prima ref. kunnen worden overgelegd. Brieven no. 423 bureau van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

Economisch Doctorandus

zoekt leidende en/of vertrouwenspositie als Secretaris of adj.-secretaris. Reeds drie jaren als zoodanig werkzaam. Uitstekende referenties. Brieven onder no. 422 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Jong accountant, Lid N. I. v. A. zoekt

accountantspractijk

ter overname of opname in accountantsfirma met uitzicht op associatie. Brieven onder no. 2339, K. A. aan Adv.-Bureau J. H. de Bussy, Rokin 62, Amsterdam-C.

DELFTSCH INGENIEUR

thans werkzaam in grootbedrijf met buitenlandse vertakkingen, beschikkend over

zeer ruime industriële ervaring (ook commercieel) zowel in binnen- als buitenland

ZOekt opname als directeur

in groot resp. middengroot bedrijf van eerste standing in Nederland. Hij zoekt bij voorkeur textielindustrie of zoodanige onderneming, welke sterke expansie, resp. reorganisatie vereischt en wier fabrikaat gebaseerd is of moet worden op wetenschappelijke grondslag (research).

Uitstekende refer. van Banken en Industrie.
Br. lett. R.A.A. aan Nijgh & van Ditmar Adv.-Bur., R'dam

◆ **Vacatures** ◆

GROOT LEVENSMIDDELENBEDRIJF in het Westen des Lands vraagt jong

Drs. Economie

als assistent van den chef van de centrale administratie. Zijn werkteerren zal in de eerste plaats liggen op bedrijseconomisch gebied (kostprijsberekening, budgetteering, planning, fabrieksadministratie). Vereischt: goed administratief en organisatorisch vermogen, zowel als belangstelling voor wetenschappelijk onderzoek en gemakkelijke omgang met menschen. Gewenscht: inzicht in belasting-technische vraagstukken en administratief recht. Candidaten, die daarvoor in aanmerking komen, zullen worden uitgenoodigd voor een psychologisch onderzoek te Utrecht door de Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek. Eigenhandig geschreven brieven met volledige inlichtingen vergezeld van twee nieuwe pasfoto's (van voren en opzij) te zenden aan Advertentie-Bureau Alta te Utrecht vóór 9 April met vermeldingen in linkerbovenhoek van brief, op foto's en enveloppe E.S.B. 1295 met daaronder naam, adres en leeftijd in drukletters.

R. MEES & ZONEN

Ao 1720

Rotterdam, 's-Gravenhage, Delft, Schiedam
Vaardingen, Amsterdam (alleen assurantien)

**BEHANDELING VAN ALLE BANKZAKEN
BEZORGING VAN ALLE ASSURANTIËN**

**AMSTERDAMSCH
BANK N.V.**

143 BIJKANTOREN EN ZITDAGEN
KAPITAAL f 55.010.000. RESERVES f 31.500.000

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT - BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing - afschrijving van toekomstige lasten - blijvende sociale voldoening

Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

**N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE**

Boekelo · Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

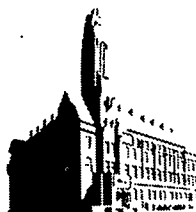
Fabriek van:
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

**Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam**

STANDARD AMERIKAANSCH PETROLEUM. CIE

Geb. PETROLEA · 's-GRAVENHAGE

DE HAVENS VAN ROTTERDAM EN AMSTERDAM.

I.

Nu de Nederlandsch-Engelsch-Deensche combinatie van bedrijven, belast met de opruimings- en herstelwerkzaamheden in de Rotterdamsche haven, met haar omvangrijken arbeid, die naar schatting enkele jaren zal vorderen, een aanvang heeft gemaakt, lijkt het dienstig enkele oogenblikken stil te staan bij de outillage, waarover beide havens in Mei 1940 de beschikking hadden en bij hetgeen met name in het tijdvak September 1944-Mei 1945 door de bezetters in zinlooze vernielzucht verwoest werd. Wij zullen dan tevens gelegenheid hebben den omvang van het verkeer, zooals dit in de jaren, onmiddellijk aan den oorlog voorafgaand, gegroeid was, te analyseeren, om vervolgens te wijzen op de huidige capaciteit, de beteekenis van elk der beide grootste, Nederlandsche havens, en de rol, welke zij in het economisch bestel van ons land vervullen. Tenslotte willen wij trachten ons bij benadering een beeld te vormen van de ontwikkeling en mogelijkheden, die de naaste toekomst onder zoo fundamenteel gewijzigde omstandigheden der wereldhaven Rotterdam biedt.

Bijzonderheden van de in de Rotterdamsche haven aangerichte vernielingen en thans nog beschikbare outillage.

A. Met kranen en loodsen uitgeruste stukgoedkaden.

Vernield 4.700 m.

Nog beschikbaar 9.500 m, waarvan 8.500 m kadeflengte met een diepgang van 24-33 voet; 1.000 m met een diepgang van 18—24 voet.

Verlies $\pm$ 35 pCt.

Opperlakte in vierkante meters van loodsen, veemen en pakhuisen in de onmiddellijke omgeving der haven.

Vernield 200.000 m².

Nog beschikbaar 350.000 m².

Verlies $\pm$ 35 pCt.

Portaalkranen.

Vernield of weggevoerd 97.

Nog beschikbaar 157.

Verlies $\pm$ 40 pCt.

B. Met brugkranen, resp. kolentips uitgeruste kaden voor massale lading.

Vernield 2.300 m.

Nog beschikbaar ..... 550 m.

Kaden, die voor herstel in aanmerking komen ..... 250 m.

Totaal ..... 800 m.

Brugkranen.

Naar Duitschland weggevoerd 7.

Vernield 19.

Nog beschikbaar 2.

Verlies $\pm$ 90 pCt.

Opslagcapaciteit voor kolen of ertsen onder brugkranen.

Door vernieling verloren gegaan 580.000 ton.

Nog beschikbaar 70.000 ton.

Verlies $\pm$ 90 pCt.

Drijvende kranen.

Naar Duitschland weggevoerd 20.

Nog beschikbaar 60.

Verlies $\pm$ 25 pCt.

Aantal nog beschikbare ligplaatsen aan meerpalen en boeien: 97.

Huidige laad- en loscapaciteit voor massale lading door middel van drijvende kranen.

Met grijpers ca. 40.000—50.000 ton per dag = 12 à 15 miljoen ton per jaar.

Graan: Opslagcapaciteit.

Evenals vóór den oorlog 100.000 ton.

Zoo noodig beperkte hoeveelheden in opslaglichters.

Graan: Loscapaciteit.

29 drijvende elevatoren beschikbaar.

Loscapaciteit per dag 30/40.000.

Petroleumhavens.

Havens, aanlegplaatsen en pompinstallaties onbeschadigd.

Opslagcapaciteit vóór den oorlog: ca. 900.000 ton.

Huidige opslagcapaciteit: ca. 500.000 ton.

Eetbare oliën.

Opslagcapaciteit vóór den oorlog: ca. 270.000 ton.

Huidige opslagcapaciteit: ca. 100.000 ton.

Nieuwe Waterweg.

Evenals vóór den oorlog kunnen thans wederom schepen met een diepgang tot 36 voet bij laag en tot 41 voet bij hoog water binnenkomen.

Huidige laad- en loscapaciteit der haven.

$\pm$ 24 miljoen ton per jaar.

Huidig gebruik der haven (per maand).

Aantal schepen: 300 met een totalen inhoud van 360.000 netto registertonnen.

Hoeveelheid goederen: 450.000—550.000 ton gelijk aan $\pm$ 25 pCt. der huidige capaciteit.

Hoeveelheid massale lading: $\pm$ 10 pCt. v. h. in 1938 verwerkte kwantum.

Hoeveelheid stukgoed: $\pm$ 25 pCt. v. h. in 1938 verwerkte kwantum.

Vergelijkende tabel der in 1938 in de Rotterdamsche haven verwerkte hoeveelheid goederen en der huidige capaciteit in duizenden tonnen:

Aard der lading:	Invoer	Uitvoer	Totaal	Geschatte huidige capaciteit
Granen	3.650	240	3.890	3.000—4.000
Minerale oliën	2.800	520	3.320	1.500—2.000
Eetbare	67	90	157	
Kolen (met inbegrip van bunkerkolen).....	785	12.000	12.785	12.000—15.000
Ertsen	11.000	50	11.050	
Hout	1.082	16	1.098	
Andere goederen, vnl. stukgoederen..	5.200	5.000	10.200	4.000—6.000
			42.500	20.500—27.000

Scheepsbouw en reparatie.

De scheepswerven, met name op het stuk van reparatiewerkzaamheden, hebben ernstig van oorlogsmolest en vernielingen door de Duitschers te lijden gehad.

Van de zestien drijvende dokken zijn twee zwaar door bomaanvallen beschadigd, elf door de Duitschers tot zinken gebracht, maar inmiddels weder gelicht, terwijl negen dezer elf dokken thans wederom in bruikbaren staat verkeeren, t. w.:

1 van 18.000 ton
2 „ 14.000 „
1 „ 10.500 „
1 „ 8.000 „
1 „ 5.500 „
1 „ 4.500 „
1 „ 4.000 „
1 „ 2.000 „

Wij meenen met bovenstaand overzicht, dat een duidelijk beeld geeft van de in Rotterdam's haven aangerichte vernielingen en van de thans beschikbare outillage, te kunnen volstaan.

De beteekenis van de Rotterdamsche haven vóór den oorlog.

Domineerde, vóór den oorlog, sterker dan in eenige andere West-Europese haven, in Rotterdam de directe overlading uit zee- in Rijn- dan wel binnenschip, óók de beschikbare, uitgestrekte kadeterreinen, met een totale lengte van 35 kilometer, voorzien van de meest modern uitgeruste loodsen, kranen, over spooraansluiting beschikend en ruimschoots gelegenheid biedend desgewenscht ook „in de open lucht” op te slaan, konden in ieder opzicht den toets der vergelijking met de outillage in andere havens doorstaan. Het ware dan ook onjuist de beteekenis van Rotterdam als „stukgoedhaven” te onderschatten. Met een totale hoeveelheid van rond 7.750.000

ton, verwerkte Rotterdam in de jaren onmiddellijk aan den oorlog voorafgaand:

$\frac{2}{3}$ maal de hoeveelheid stukgoed in de haven van Amsterdam;

$\frac{1}{2}$ maal de hoeveelheid stukgoed in de haven van Antwerpen;

$\frac{3}{5}$ maal de hoeveelheid stukgoed in de haven van Hamburg.

Anders gezegd: normaliter verwerkte Rotterdam *meer dan de helft van Nederland's totalen in- en uitvoer ter zee*, wat in cijfers uitgedrukt in het jaar 1936 een hoeveelheid van $\pm 8,5$ miljoen ton beteekende. Van het totale eigen, d.w.z. Nederlandsch, verkeer via Nederlandsche havens werd in 1938 niet minder dan 63 pCt. via den Nieuwen Waterweg gedregeerd. Het aandeel van het Noordzee-kanaal, met inbegrip van Amsterdam, bedroeg 27 pCt., dat van de overige Nederlandsche havens tezamen 10 pCt. Dank zij de aanwezige koel- en vrieshuizen, alsmede de speciaal voor de behandeling van fruit ingerichte loodsen, trok Rotterdam o.a. een staag groeiend vervoer van snel aan bederf onderhevige goederen tot zich. Zoo werden jaarlijks niet minder dan 70 miljoen kilo bananen en $3\frac{1}{2}$ miljoen kisten appelen, peren en sinaasappelen in Rotterdam's haven aangevoerd.

Het is voor den buitenstaander niet gemakkelijk zich een duidelijk beeld te vormen van de bedrijvigheid, die vóór den oorlog in de Rotterdamse havens heerschte. Enkele cijfers ¹⁾ mogen dan ook deze rusteloze bedrijvigheid illustreeren. Nemen wij het jaar 1937 als voorbeeld, dan zien wij, dat gemiddeld dagelijks veertig schepen de haven binnenloopen en eenzelfde aantal haar verlaten. Van de meer dan 100 miljoen ton goederen, die vóór den oorlog jaarlijks in de acht groote havencentra tusschen, Denemarken en het Kanaal, t.w. Hamburg, Bremen Emden, Amsterdam, Rotterdam, Antwerpen, Gent en Duinkerken, werden verwerkt, behandelde Rotterdam, met de aan den Nieuwen Waterweg gelegen havens, niet minder dan een derde gedeelte. Een netwerk van 150 vaste lijnen verbond de Rotterdamse haven met vrijwel alle overzeesche landen; 200.000 Rijn- en binnenschepen bezochten jaarlijks Rotterdam. Duidelijker nog wordt het beeld, indien men bedenkt, dat zes treinen, elk bestaande uit 40 wagons, met een draagvermogen van tien ton elk, dag en nacht ieder uur in beide richtingen zouden moeten vertrekken, teneinde den goederenstroom, die jaarlijks via de haven van Rotterdam naar het nationale en internationale achterland werd vervoerd, te verwerken!

Wij laten thans nog een enkele vergelijkende tabel van de ontwikkeling vóór den oorlog van het scheepvaartverkeer in de havens Rotterdam, Amsterdam, Antwerpen en Hamburg volgen ²⁾.

In miljoenen netto registertonnen.

Jaar	Rotterdam	Amsterdam	Antwerpen ¹⁾	Hamburg
1885	2.120	1.008	3.394	3.704
1890	2.918	991	4.518	5.203
1900	6.327	1.813	6.892	8.041
1906	9.126	1.886	9.218	10.824
1913	13.047	2.627	12.025	14.185
1919	5.221	1.286	4.458	1.544
1929	21.545	5.686	19.948	21.695
1935	17.381	4.178	18.069	18.215
1939	19.392	3.991	15.899	?

¹⁾ De cijfers voor Antwerpen zijn omgerekend van Moorsom- in netto registertonnen door vermenigvuldiging met den factor 0,85 vóór de jaren vóór 1934 en 0,32 voor de jaren 1934 e.v.

Niet ten onrechte gold Rotterdam vóór den oorlog als één der best geëquipeerde en meest bedrijvige havens ter wereld. Het lied van den arbeid verstomde er nimmer!

De Rotterdamse haven tijdens en na den oorlog.

Evenals gedurende den eersten wereldoorlog kwam deze bedrijvigheid gedurende het tijdvak Mei 1940—

¹⁾ Zie „De toekomst der wereldhaven Rotterdam” in „Economische Voorlichting”, No. 8 van 3 Augustus 1945.

²⁾ Zie „De toekomst der wereldhaven Rotterdam” in „Economische voorlichting”, No. 8 van 3 Augustus 1945.

Mei 1945 geheel tot stilstand. Hoe ernstig ook op zichzelf, de gevolgen van dezen terugslag zouden ongetwijfeld, evenals in het verleden, wel weder op betrekkelijk korten termijn zijn overwonnen, indien ditmaal de situatie niet een geheel andere ware dan na het einde van den eersten wereldoorlog. Allereerst is daar ditmaal de omvangrijke schade door den bezetter aan een deel der havenuitrusting toegebracht, schade, die hersteld kan en zal worden, maar die in verschillende opzichten — en den in dit verband bijv. aan de zoozeer gestegen vervangingswaarde — niettemin een ernstig nadeel voor de getroffen bedrijven beteekent. Wij mogen overigens deze gelegenheid nog eens benutten, om er met nadruk op te wijzen, dat de verwerkingscapaciteit ook thans nog een zoodanige is, dat zonder bezwaar het *viervoudige* der huidige hoeveelheid goederen kan worden verwerkt! Deels onvolledige, deels gebrekkige berichtgeving heeft ten onrechte hier en daar in het buitenland — ook in Den Haag? — den indruk gevestigd, dat Rotterdam's haven niet in staat zou zijn het tegenwoordig goederenvolume te verwerken. Niets is minder waar! De hoeveelheid goederen, die thans maandelijks in Rotterdam verwerkt wordt, legt slechts beslag op één vierde deel der beschikbare capaciteit. Er is dus voldoende ruimte voor verdere aanzienlijke uitbreiding, zonder dat zulks ten koste zou gaan van „despatch”, waarvoor Rotterdam weleer terecht befaamd was.

De Rotterdamse haven in de toekomst.

Hoe zijn nu de vooruitzichten voor de naaste toekomst? In een lezenswaardige beschouwing in dit weekblad ³⁾ heeft de heer Joh. Brautigam de positie besproken van de Nederlandsche havens, in verband met de vernietiging van het achterland. Terecht concludeert schrijver, dat de Nederlandsche havens — eigenlijk geheel Nederland — belang hebben bij het herstel van het mijnwezen en de industrie in West-Duitschland, in het gebied van Ruhr en Rijn. Naar de mate, dat dit herstel vordert, zullen ook de Nederlandsche havens — en wij voegen hieraan toe met name ook Rotterdam — weer aan belang winnen. Hoe belangrijk ook op zichzelf het eigen Nederlandsch vervoer, dat, naarmate het industrialiseeringsproces hier te lande voortschrijdt, nog aan beteekenis en omvang zal winnen, ook moge wezen, en wij hebben er reeds op gewezen, dat dit eigen verkeer niet moet worden onderschat, het vertegenwoordigde in de jaren, onmiddellijk aan den oorlog voorafgaand, nochtans slechts één vierde van den totalen goederenstroom, die zijn weg via de Rotterdamse haven vond. Ruim 10 miljoen ton, hoezeer deze hoeveelheid ook den huidige totalen aanvoer te Rotterdam aanzienlijk overschrijdt, bieden onvoldoende alimentering voor de wereldhaven Rotterdam.

Kolen uit Westfalen en ertsen naar het industriële achterland, leverden tezamen — wij zagen het reeds — in 1938 een totaal van ± 24 miljoen ton, waarvan het erts ruim 11 miljoen ton! Of, wanneer en in welken omvang laatstgenoemd vervoer weder zal terugkeeren, is een vraag, waarop alleen de toekomst antwoord kan geven. Wat den uitvoer van Westfaalsche kolen betreft, liggen de feiten eenigszins anders en zijn de perspectieven, zien wij wel, ook voor een meer nabije toekomst eenigszins gunstiger. Eenerzijds toch vormt de levering van kolen een belangrijke factor in de door Duitschland te presteeren herstelbetalingen in natura. Reeds thans vindt een deel dezer zgn. „reparation coal” zijn weg over Rotterdam en deze transporten zullen in omvang toenemen, naarmate de productie stijgt. Anderzijds vertegenwoordigen de Westfaalsche kolen één der meest waardevolle activa, waarover Duitschland in zijn ruilverkeer met het buitenland in de toekomst zal kunnen beschikken. Aangenomen mag worden, dat ook in de toekomst een be-

³⁾ Zie „De positie van de Nederlandsche havens in verband met de vernietiging van het achterland”, in „E.-S.B.” van 23 Januari 1946, no. 1498, blz. 53.

langrijk deel van dezen export via Rotterdam zal worden gedirigeerd.

Bovendien, en het is goed te dezer plaatse nog eens hierop te wijzen, wordt het geographisch achterland der Rotterdamse haven ipso facto niet begrensd door Ruhr en Rijn. Naarmate de rivieren in het nationale en internationale achterland verbeterd en het kanalenstelsel uitgebreid worden, strekken deze grenzen zich voortdurend verder uit. Herinnerd zij in dit verband aan de verbeteringen van de Maas, de uitbreiding van het Belgisch kanalenstelsel, de bevaarbaar-making van groote deelen van Main en Neckar en van den Rijn tot Bazel, de ontsluiting van belangrijke deelen van West- en Midden-Duitschland door een breed opgezet kanalenstelsel, waardoor het Rijnland in verbinding is gekomen met het gebied van Elbe en Oder, aan de geprojecteerde verbinding van Rijn en Donau en tenslotte aan de mogelijkheden, die uitvoering der plannen tot verbetering en vergrooting van het stelsel van binnenwateren in Zwitserland, alsmede in Zuid- en Midden-Frankrijk, bieden.

Toekomstmuziek, zoo zal men, denkend aan den huidige toestand van Duitschland, Frankrijk en Centraal-Europa, zeggen. Inderdaad! De uitvoering van een aanzienlijk deel dezer geprojecteerde werken is voorshands onmogelijk en indien men den huidige baai in ons werelddeel als blijvenden factor beschouwt, zal deze uitvoering ook nimmer worden verwezenlijkt. Dan is echter ook de „wereldhaven Rotterdam” een museumstuk en heeft het geen zin zich in toekomstmogelijkheden, die er dan immers niet zijn, te verdiepen, noch met inspanning van alle krachten te streven naar herovering der plaats, die Nederland's groote haven vóór den oorlog in de rij der wereldhavens met eere innam.

Heeft men echter vertrouwen in uiteindelijk herstel der thans zoozeer verstoorede economische betrekkingen der Europeesche samenleving, een herstel op langen termijn wellicht, het zij den critici toegegeven, dan zullen bovengenoemde factoren tot gelding komen en daarmede de Rotterdamse haven nieuwe mogelijkheden worden geboden. Nieuwe mogelijkheden naast die van weleer, want wij zijn met den heer Brautigam van oordeel, dat geen welvarend Rotterdam denkbaar is, zoolang mijnwezen en industrie in West-Duitschland zich niet hebben hersteld.

In een volgend nummer zullen wij de positie der Amsterdamsche haven in het bijzonder en de functie dier haven en van Rotterdam in het nationaal economisch bestel nader onder het oog zien.

C. VERMEY.

HET GELD-, BANK- EN CREDIETWEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË IN DE BEZETTINGSJAREN 1942/1945

II¹⁾.

Het geld- en bankwezen na de capitulatie.

De zeer vertraagde aankomst van de geallieerde bezettingstroepen op Java en Sumatra en de ten deele als gevolg daarvan ontstane ernstige verwickelingen op politiek gebied hebben ertoe geleid, dat ook op het gebied van het geld- en bankwezen het verloop van zaken na de capitulatie van Japan geheel anders is geweest, dan men zich had voorgesteld. Aan hen, — zoowel de ex-geïnterneerden en krijgsgevangenen, die de bezettingsjaren goed waren doorgekomen, als de vol enthousiasme uit Holland uitgekomen krachten —, die gereed stonden om het reconstructiewerk van het Indische geld- en bankwezen meteen op te vatten, is terzake wel geen teleurstelling bespaard gebleven

Geldwezen.

De opzet was, dat, zoodra eenig gebiedsdeel van Nederlandsch-Indië als „heroverd” kon worden aangemerkt, aldaar onmiddellijk weder Nederlandsch-Indisch geld in circulatie zou worden gebracht, bestaande eenerzijds uit de ook vóór de bezetting gebruikte teeken- en pasmunt, anderzijds — krachtens Koninklijk Besluit van 2 Mei 1943 — uit Gouvernementspapiergeld — verder te noemen Nica-geld — in de coupures van 50 cent, 1, 2½, 5, 10, 25, 50 en 100 gulden. Dit Nicageld zou voorloopig de plaats innemen van het Javasche Bankpapier, totdat De Javasche Bank weder in staat zou zijn haar taak als circulatiebank op de normale wijze te vervullen.

Het Nicageld zou in eersten aanleg in het verkeer komen via betaling van soldijen en koelieloonen, het aankopen van voortbrengselen van het land, enz. Door onmiddellijk ook zorg te dragen voor aanvoeren van importgoederen en deze tegen in Nicageld uitgedrukte prijzen beschikbaar te stellen, hoopte men, dat dit geld onmiddellijk het vertrouwen zou hebben en waarde zou kunnen houden. Het invasiegeld zou zonder meer waardeloos worden verklaard, het oude Indische papiergeld — Javasche Bankpapier en muntbiljetten — zou daarentegen op pari-basis kunnen worden ingewisseld tegen het Nicageld.

In de eerste gebieden, waar werd geland, bleek de geprojecteerde opzet nog doorvoerbaar, t.w. in Nieuw-Guinea, Morotai, Tarakan en Balikpapan, daarna echter begonnen de moeilijkheden. Een eerste offer aan de politieke onrust was, dat moest worden gebroken met het waardeloos verklaren van het invasiegeld. Op Celebes, op Ambon en elders in de Grootte Oost, alsook vervolgens in de Wester- en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en op de Kleine Soenda-eilanden werd de inwisselingskoers voor het invasiegeld vastgesteld op 3 cent Nicageld. Deze koers werd echter vooralsnog door de bevolking te laag geacht, met het gevolg, dat de muntzuivering in den beginne een volslagen fiasco was. De zwartemarktkoers voor den Japanschen gulden bleef zich in deze gebieden nog geruimen tijd boven den officieelen koers bewegen, waarbij de voornaamste dezen koers beïnvloedende factoren waren: de ontwikkeling van de politieke situatie, zoowel op Celebes en Borneo zelf als op Java, en de aanvoer van voor de inheemsche markt belangrijke importgoederen.

Terreïnwinst — letterlijk en figuurlijk — voor de nationalistten op Java en elders dreef den „black market”-koers van het Nicageld omlaag, elke eenigszins belangrijke aanvoer van importgoederen werkte in omgekeerde richting. De zeer gunstig bij Java afstekende ontwikkeling der politieke verhoudingen op Celebes en Borneo gaf al spoedig een belangrijken steun aan het Nicageld, omdat met het aanvaarden van het Nederlandsche gezag ook het vertrouwen in het van dit gezag emaneerende geld snel groeide. Geleidelijk begint er dan ook meer schot te komen in de muntzuivering in deze gebieden, zonder dat hierover nochtans het laatste woord reeds is gezegd. Doordat op Java en Sumatra de muntzuivering nog niet is begonnen en het een geleidelijk algemeen bekend geheim is, dat de inwisselingskoers in deze gebieden wel niet lager dan 3 cent zal worden gesteld, heeft de bevolking geen haast, omdat zij altijd nog het invasiegeld naar Java kan spuien.

Het aanvankelijk ten aanzien van het oude Indische papiergeld ingenomen standpunt — t.w. inwisseling à pari tegen Nicageld — werd na eenigen tijd prijsgegeven, met name toen kwam vast te staan, dat de circulatie van dit geld belangrijk grooter was dan verondersteld en dat bovendien met dit geld zwaar was gemanipuleerd. In afwachting van een definitieve uitspraak, werd voorloopig besloten het oude Indische geld tot nader order niet inwisselbaar te verklaren en het evenmin den status van wettig betaalmiddel te geven. Deze laatste beslissing, hoewel op zichzelf verklaarbaar, was in zooverre merkwaardig, dat zelfs door de Japanners aan het oude Indische geld den status van wettig betaalmiddel nimmer was ont-

¹⁾ Het eerste gedeelte van dit artikel werd geplaatst in „E.-S.B.” van 27 Maart 1946.

nomen. Een niet oninteressante strijd ontbrandde vervolgens over de vraag, of het oude Indische papiergeld uiteindelijk à pari of tegen een lageren koers moest worden ingewisseld. De voorstanders van een gedeeltelijk waarde-loos verklaren van dit geld motiveerden hun standpunt enerzijds met een verwijzing naar de rol, welke het Nederlandsch-Indische geld in de bezettingsjaren had gespeeld, waardoor het moeilijk meer als volwaardig kon worden aangemerkt, terwijl zij anderzijds sterk den nadruk legden op de financieele consequenties van een inwisseling à pari. Ook de „blackmarket”-koers van het oude Nederlandsch-Indische papiergeld, welke in October per gulden niet hoger was dan vier à vijf gulden invasiegeld, werd wel in het geding gebracht. De tegenstanders achtten de aangevoerde argumenten in meerder opzicht aanvechtbaar, afgezien hiervan verklaarden zij elke waardevermindering op juridische en moreele gronden onaanvaardbaar. Inwisseling à pari diende uitgangspunt te zijn, hetgeen evenwel niet uitsloot het nemen van maatregelen in die gevallen, dat ter inwisseling aangeboden bedragen bepaaldelijk als „besmet” konden worden aangemerkt. Meteen kwam echter wel vast te staan, dat een dergelijk onderzoek in de praktijk uiterst moeilijk zou zijn.

De beslissing om het oude Indische papiergeld voorloopig als „bevroren” aan te merken en zich ten aanzien van de toekomstige inwisseling vooralsnog alle rechten voor te behouden, bleek in de praktijk niet houdbaar. Er ontstond in de Buitengewesten een dergelijke oppositie, dat de Regeering, mede om politieke redenen, bakzeil heeft moeten halen en stap voor stap op haar beslissing heeft moeten terugkomen. Als eerste concessie moest op Celebes, enz., aan de oude muntbiljetten en het Javasche Bankpapier van f 5 en f 10 toch den status van wettig betaalmiddel worden gegeven, terwijl dit papier desgewenscht ook tegen nieuw geld kon worden ingewisseld, terwijl spoedig nadien ook met betrekking tot de Javasche Bankbiljetten van f 25 en hooger de formeele toezegging moest worden gedaan, dat t.z.t. inwisseling à pari zou volgen. Vervolgens werd voor Celebes afgekondigd, dat tegen groote coupures Javasche Bankpapier in bepaalde gevallen door de „paymasters” renteloze voorschotten mochten worden gegeven, terwijl eenigen tijd later in de Westerafdeeling van Borneo nog een stapje verder werd gegaan, door te bepalen, dat bedoelde groote coupures konden worden ingewisseld op basis van 50 pCt. contant en 50 pCt. in den vorm van een niet overdraagbaar reçu met korten looptijd.

Dit zijn enkele — zij het de belangrijkste — fragmenten uit de monetaire geschiedenis van het „bevrijde” deel van Nederlandsch-Indië in de maanden September 1945— Januari 1946. Veel belangrijke details zijn door moeilijke verbanden en het nog niet functionneeren van archieven, alsook doordat te veel instanties momenteel zeggenschap hebben in monetaire aangelegenheden, nog niet bekend of nog niet duidelijk. Coördinatie en centralisatie zijn op dit terrein zeer urgent: hebben deze zich voltrokken, dan zal het mogelijk zijn deze materie geheel te overzien en voor later vast te leggen.

Op Java en Sumatra moeten thans, vijf maanden na de capitulatie van Japan, de eerste schreden op het pad der muntzuivering nog steeds worden gezet. De politieke ontwikkelingen hebben het tot dusverre onmogelijk gemaakt een aanvang te maken met eenigen vorm van muntzuivering. Elke poging in deze richting zou op een volkomen fiasco zijn uitgeleopen, als gevolg van het feit, dat van een hernieuwde vestiging van het Nederlandsch gezag op Java en Sumatra nog moeilijk kan worden gesproken — buiten de enkele groote steden is geen Nederlander zijn leven zeker, terwijl in de steden het Nederlandsche karakter van het gezag nog vaak zeer moeilijk is te onderkennen, waardoor ook vertrouwen in het door het Nederlandsche gezag uit te geven geld niet is te verwachten. Een tweede ernstige belemmering voor het

slagen van een muntzuivering op Java en Sumatra is het tot dusverre achterwege blijven van een regelmatig omvangrijken aanvoer van speciaal voor de inheemsche markt bestemde importgoederen, ter verbetering van de verhouding geld : goederen, waardoor, ondanks politieke bezwaren, het Nicageld ongetwijfeld in aanzien zou stijgen. Het Nicageld is reeds in September 1945 door de nationalisten in de ban gedaan, terwijl nadien een stelselmatige propaganda tegen dit geld is gevoerd, waardoor het op Java en Sumatra bij de massa à priori in een kwaden reuk staat.

De onmogelijkheid om het Nicageld te introducereen heeft het Nederlandsch-Indische Gouvernement genoodzaakt op Java en Sumatra voor eigen uitgaven, alsmede die van de geallieerde bezettingstroepen gebruik te blijven maken van het invasiegeld, een uit politieke overwegingen en uit een oogpunt van prestige wel zeer te betreuren procedure. Uitgaande van het onvermijdelijke van deze politiek, dient het als een gelukkige omstandigheid te worden aangemerkt, dat van dit invasiegeld nog zeer belangrijke bedragen beschikbaar waren. Op 31 Augustus bedroegen de voorraden aan „unissued notes” van de Nanpo Bank op Java circa f 2,5-milliard, welke hoeveelheid evenwel per eind December tot circa f 1.800 miljoen was teruggelopen als gevolg van het toenemen der circulatie tot f 2.260 miljoen. Deze restantvoorraad bestond bovendien voor een belangrijk deel nog uit de niet meer te benutten coupures van 1 cent tot 50 cent. Over eenige maanden zal deze voorraad uitgeput zijn en zal alsdan onvermijdelijk tot een in circulatie brengen van nieuw geld moeten worden overgegaan. De snelle daling van den voorraad „unissued notes” in de laatste maanden houdt verband eensdeels met de steeds grootere uitgaven van het Nederlandsch-Indische Gouvernement, als gevolg van een geleidelijken uitbouw van het overheidsapparaat, doch meer nog van uitkeering van onderstanden en andere „relief” aan een steeds grooter aantal personen, anderdeels met de steeds meer voortschrijdende waardedaling van het invasiegeld. Deze waardedaling, welke zich vooral in de groote steden manifesteert, enerzijds door de toegenomen vraag naar goederen, als gevolg van een sterke stijging van het zielental, anderzijds door stagnatie van aanvoeren uit binnen- en buitenland — boycot-acties van extremisten en Australische vakverenigingen —, heeft thans te Batavia den zoodanigen omvang bereikt, dat aan den invasiegelden geen hogere waarde dan 1 à 1½ cent kan worden toegekend.

Het „invasiegeld” is nog „het” ruilmiddel in de groote steden, daarnaast ziet men echter ook het oude Nederlandsch-Indische papiergeld, uit de Buitengewesten geïmporteerd Nicageld, Straits Dollars, Rupees, Engelsche Ponden en U.S.-Dollars in het verkeer, een monetaire chaos derhalve, die t.z.t. moeilijk te saneeren zal zijn en waarbij momenteel alleen de „geldwisselaars” zijde spinnen.

De „Republiek” heeft eigen bankpapier klaarliggen, zoo luiden de berichten, hetwelk bedoeld zou zijn de plaats in te nemen van het invasiegeld. Inwisseling van invasiegeld tegen Republiekgeld zou dus op het programma staan. Mocht onverhoopt ook dit geld nog in het verkeer komen, dan zou de chaos pas volledig zijn.

Bankwezen.

Ook met betrekking tot het bankwezen is het verloop van zaken na de capitulatie van Japan heel anders geweest dan aanvankelijk beoogd. De opzet was, dat in de bevrijde gebieden in eersten aanleg de „Nica-paymasters” ook als bankier zouden optreden, hoewel hun taak als zoodanig begrijpelijk tot het allernoodzakelijkste gelimiteerd zou zijn, terwijl dan in tweede instantie zou volgen de oprichting in deze gebieden van een net van kantoren van de Bank voor Nederlandsch-Indië. Deze instelling werd in Februari 1944 opgericht, met zetel te Paramaribo, door de Indische Regeering in samenwerking met de Indische

banken, in de veronderstelling, dat men hier te lande op het gebied van het bankwezen na de bevrijding een soort vacuum zou aantreffen, d.w.z. een toestand, dat men niets zou vinden, waarop men zou kunnen voortbouwen door het ontbreken van stafpersoneel, archieven, administraties, etc. Hiervan uitgaande was de oprichting van de Bank voor Nederlandsch-Indië met als aandeelhoudsters de Nederlandsche Handel Mij., de Nederlandsch-Indische Handelsbank en de Nederlandsch-Indische Escompto Mij., alsmede het Gouvernement van Nederlandsch-Indië — welks aandeel echter door De Javasche Bank zou kunnen worden overgenomen — een goede en constructieve gedachte. De bedoeling was, dat de Bank voor Nederlandsch-Indië hier te lande een tijdelijk monopolie op het gebied van het uitoefenen van het bankbedrijf zou krijgen, totdat de Indische banken zelf weder in staat zouden zijn haar bedrijf te hervatten. De Bank voor Nederlandsch-Indië zou derhalve tijdelijk zoowel de taak van de circulatiebank als van de particuliere banken overnemen. Op 3 Mei 1944 zag een Koninklijk Besluit het licht, waarbij aan de Bank voor Nederlandsch-Indië vergunning werd verleend tot het verrichten van bankzaken in Nederlandsch-Indië, terwijl aan andere instellingen een dergelijke vergunning niet zou kunnen worden verleend dan met medewerking van de Bank voor Nederlandsch-Indië. Wat betreft de Japansche banken, welke hier te lande tijdens de bezetting kantoren hadden geopend, was uiteraard verondersteld, dat deze na de capitulatie van Japan, of althans na de herbezetting van deze gebieden, onmiddellijk het bedrijf zouden staken.

Ook dit „plan de campagne” voor het bankwezen heeft ingrijpende wijzigingen ondergaan, eensdeels door de politieke verwickelingen, welke ook ten opzichte van een snelle reconstructie van het bankwezen sterk belemmerend hebben gewerkt, anderdeels doordat gelukkig het gevreesde vacuum niet, of althans niet in de verwachte mate, bleek te bestaan.

De eerste phase: „Nica-paymasters” belast met het weder op gang brengen van het geld- en betalingsverkeer en voorts met enkele zeer urgente werkzaamheden, behorende tot het arbeidsveld der banken, heeft zich in het algemeen wel verwezenlijkt, althans op Celebes, Borneo en in de Grootte Oost; op Java en Sumatra daarentegen kon de Nica haar organisaties, wat betreft het geldwezen, enz., slechts zeer geleidelijk uitbouwen, in verband met de politieke situatie. Momenteel — einde Januari 1946 — zijn op Java nog slechts „Nica-paymasters”, gevestigd te Batavia, Semarang, Soerabaia, Bandoeng en Buitenzorg, terwijl op Sumatra alleen in Padang, Medan en Palembang „Paymasters”-kantoren bestaan.

Het gevreesde vacuum, wat betreft het bankapparaat hier te lande, bleek veel minder ernstig dan verwacht. Hoewel het aantal slachtoffers niet onbelangrijk is en voorts velen voor herstel van gezondheid een direct ingaand verlof naar Australië of Nederland moest worden verleend, bleven de banken nochtans over een redelijke kern van stafpersoneel beschikken. De hoofdadministraties van de banken bleken voorts volkomen intact, terwijl ook de archieven voor een belangrijk deel bewaard waren gebleven.

Het is begrijpelijk, dat onder deze omstandigheden al spoedig de vraag naar voren kwam, of de geprojecteerde tusschenphase „Bank voor Nederlandsch-Indië” nog wel noodig was, m.a.w. of het niet juist was de Indische banken zelf zoo spoedig mogelijk weder haar bedrijf te doen hervatten. De banken zelve waren hiervoor uiteraard geporteerd en vonden gelukkig bij de Nederlandsch-Indische Regeering geredelijk gehoor. Op 2 Januari 1946 zag een Besluit van den Luitenant Gouverneur-Generaal het licht, waarbij aan De Javasche Bank, de Nederlandsche Handel Mij., de Nederlandsch-Indische Handelsbank en de Nederlandsch-Indische Escompto Mij., alsmede aan de Algemeene Volkscredietbank, vergunning werd verleend bankzaken te verrichten in Nederlandsch-

Indië op nader door den Directeur van Financiën vast te stellen plaatsen. Op het tijdstip van het schrijven van deze regelen is de hervatting van het bankbedrijf op Celebes reeds in een vergevorderd stadium van voorbereiding, terwijl andere gebiedsdeelen hopelijk spoedig zullen volgen.

Het vorenstaande beteekent niet, dat voor de Bank voor Nederlandsch-Indië hier te lande in het geheel geen taak zal zijn weggelegd. De gedachten gaan in de richting van een ombouwen van deze instelling tot een „reconstructiebank”, met als speciale taak het bedrijfsleven te voorzien van lang vermogen — hetzij door participaties dan wel door credieten met langen looptijd —, aangezien de gewone credietbanken in deze behoeften niet zullen kunnen voorzien.

Toen in September 1945 te Batavia de Afdeling Financiën van de Nica haar werkzaamheden aanving, kwam onmiddellijk de vraag aan de orde, wat diende te geschieden met de op dat tijdstip op Java nog steeds in bedrijf zijnde Japansche banken. Besloten werd toen, teneinde Java niet plotseling van een bankenapparaat te ontbloten en daardoor mogelijk de verstoringen op economisch gebied nog te vergrooten, de Japansche banken toe te staan haar bedrijf voort te zetten, echter onder controle van daartoe door den Directeur van Financiën aan te stellen „supervisors”, gerequireerd uit de staven van de Indische banken. Deze controle, welke door omstandigheden eerst op 10 October 1945 kon ingaan, is uiteindelijk beperkt gebleven tot de hoofdkantoren in Batavia van de Japansche banken. Van hier uit kon wel eenigen invloed worden uitgeoefend op de „provincie”, niet voldoende echter om elke ongewenschte transactie te voorkomen. Kon op het evengenoemde tijdstip de beslissing om de Japansche banken te laten doorwerken nog juist worden genoemd, nadien heeft deze beslissing tot veel moeilijkheden aanleiding gegeven. Een belangrijk deel van de filialen op Java van de Japansche banken kwam namelijk al spoedig in „onbezet gebied” te liggen en daarmede bloot te staan aan risico's van in beslagname, plundering, enz. In Soerabaia kwam begin October de zakenwijk — en daarmede de banken — in handen van de extremisten; toen dit gebied na eenige weken weder heroverd was, bleek, dat uit de Nanpo Bank een bedrag van ruim f 420 miljoen aan invasiegeld was verdwenen. Gevreesd moet worden, dat de Japansche banken in Solo, Djokja, Kediri en Djember dienovereenkomstig wel zullen zijn geconfisqueerd en leeggehaald.

Tenslotte waren op Java nog slechts de hoofdkantoren der Japansche banken te Batavia geopend. Aan deze anomalie is echter inmiddels ook een einde gemaakt; op 15 Januari 1946 sloten de Japansche banken te Batavia haar deuren op last van „Head Quarters Allied Forces”, waarna onmiddellijk werd aangevangen met een inventarisatie van aanwezige waarden en een overdracht hiervan aan de Nederlandsch-Indische autoriteiten, in afwachting van een uiteindelijke liquidatie der Japansche banken. Deze liquidatie zal meer formaliteit dan realiteit zijn, omdat de voor realisatie in aanmerking komende waarden zoowel absoluut als in verhouding tot de verplichtingen practisch te verwaarloozen zijn.

Met de sluiting en overneming van de Japansche banken op Java en elders is een donkere bladzijde in de geschiedenis van het Indische bankwezen afgesloten; moge de volgende bladzijde dezer geschiedenis „een algemeene hervatting van het bankbedrijf in Nederlandsch-Indië door de Nederlandsch-Indische, Engelsche en Chineesche instellingen, welke hierin ook vóór den oorlog een aandeel hadden”, zeer spoedig geschreven kunnen worden.

Batavia, 31 Januari 1946.

Drs. H. J. MANSCHOT.

DE EFFECTENHANDEL IN DIENST DER MONETAIRE POLITIEK.

Nadat in het begin van dit jaar de effectenbeurs was opengesteld voor den handel in binnenlandsche obligaties en pandbrieven, zal thans ook de aandelenhandel waarschijnlijk binnenkort worden toegelaten. Voor de effectenhandelaren, welke reeds geruimen tijd op hervatting van hun normale werkzaamheden wachtten, is dit ongetwijfeld een belangrijke vooruitgang, evenals voor het beleggend publiek.

Op een bepaald aspect van de regeling inzake den effectenhandel willen wij hier wijzen.

Aanvankelijk mocht de handel in obligaties uitsluitend plaatsvinden met geblokkeerd geld; de koper betaalde met een geblokkeerd banktegoed en de verkooper ontving het provenu op geblokkeerde rekening. Reeds spoedig werd het ook toegestaan om vaste rentedragende stukken met *vrij geld* aan te kopen, maar de verkooper werd desondanks op geblokkeerde rekening gecrediteerd. Het algemeene beginsel van de geldsaneering, zooals men dat aanvankelijk meende te kunnen vaststellen, „vrij geld blijft vrij geld”, werd hiermede doorbroken.

Ook op ander gebied vond de doorbreking van bovengenoemd beginsel plaats. Wij noemen slechts de verleening van hypothecaire geldleeningen door particulieren, welke met vrij geld moet geschieden, terwijl de credietnemer op geblokkeerde rekening wordt gecrediteerd. Afgezien van het zuiver monetaire aspect ligt hierin wellicht ook opgesloten het verlangen der overheidsinstanties om de besteding van deze gelden onder toezicht te houden.

Thans komt het bericht, dat ook de handel in aandelen binnenkort geoorloofd zal zijn, waarbij o.a. deze voorwaarde zal gelden, dat de aankoop met *vrij geld* zal plaats dienen te vinden, terwijl de verkooper slechts de helft van het provenu in vrij geld zal ontvangen en voor de overblijvende helft met geblokkeerd geld genoegen moet nemen. Het staat nog niet vast, of dit laatste alleen voor verkoop uit oud bezit geldt, dan wel, dat ook voor verkoop van aandelen, welke met vrij geld zullen zijn aangekocht, de helft van den verkoopprijs op geblokkeerde rekening moet worden geboekt.

Deze omzetting van vrij geld in geblokkeerd geld door middel van den handel in effecten beteekent in feite, dat ook het beursapparaat dienstbaar wordt gemaakt aan de monetaire politiek der Overheid.

Nadat door de geldsaneeringsmaatregelen het totale geldvolume in overeenstemming was gebracht met de normale behoeften van het maatschappelijk verkeer in verband met het gewenschte prijsniveau, is sindsdien de vrije geldcirculatie zeer sterk toegenomen. Hoewel exacte cijfers hieromtrent ontbreken, wijst de voortdurende stijging der bankbiljetten-circulatie ongetwijfeld in deze richting. De oorzaken van deze niet bepaald geruststellende ontwikkeling zijn vooral gelegen in de zeer hoge staatsuitgaven, voorzoover niet door belastingen of bij het publiek ondergebrachte leeningen gedekt, waarnaast de verleening van bankcredieten en de toeneming van den buitenlandschen wisselvoorraad van De Nederlandsche Bank slechts een ondergeschikte rol spelen.

Wanneer men let op de ontwikkeling van den stand van 's Rijks-Kas, zou men van de ontwikkeling der staatsfinanciën geen inflationistischen invloed verwachten. Sedert einde October 1945 is de kaspositie van het Rijk n.l. rond f 1 milliard gunstiger geworden. Men dient hierbij evenwel te bedenken, dat de Schatkist in deze periode zeer groote bedragen aan *geblokkeerd geld* heeft ontvangen. Wij wijzen hier uitsluitend op de ontvangen zekerheidsstellingen ten bedrage van f 816 millioen t/m Februari 1946 en de storting op de 3 pCt. Grootboekschuld 1946, welke voor rond f 300 millioen in geblokkeerd geld plaatsvond. Over de vrij groote storting in de Schatkist van geblokkeerde gelden door institutioneele beleggers en den

verkoop van met buitenlandsch crediet ingevoerde regeeringsgoederen, welke ten deele tegen geblokkeerd geld zijn verkocht, staan geen gegevens ten dienste.

De uitgaven van de Schatkist daarentegen vonden grotendeels in *vrij geld* plaats. De overheidshuishouding heeft dus door haar ruime uitgavenpolitiek op groote schaal geblokkeerd geld in vrij geld omgezet. Zij gaat nog steeds voort met nieuw geld in het verkeer te brengen.

De minister van Financiën heeft deze ontwikkeling wel voorzien, en reeds einde vorig jaar medegedeeld, dat op de vrije gelden een beroep zou worden gedaan voor nieuwe kapitaalvorming ten behoeve van den wederopbouw. De Regeering zou dus de besparingen bevorderen, waartoe reeds de 2½ pCt. spaarcertificaten zijn uitgegeven. De uitgifte hiervan is geen succes geworden. Toch zal aan den steeds toenemenden geldovervloed, welke eeh gevaar vormt voor het geheele systeem van prijs- en looncontrole, iets moeten worden gedaan.

Hoewel niet met zekerheid valt uit te maken, of de huidige regelingen op het gebied van den effectenhandel ook bedoeld zijn om op bovengenoemd terrein te werken, doen zij het in feite zeer zeker. Door den aankoop van obligaties en aandelen met vrij geld toe te laten, terwijl de verkooper bij obligaties het volle bedrag en bij aandelen de helft in geblokkeerd geld krijgt uitbetaald, wordt dus een bepaalde hoeveelheid van de blijkbaar overtoollig geachte koopkracht gebonden. Van het verlangen van het publiek naar effectenbezit wordt dus gebruik gemaakt om den invloed van het „lek” in de overheidshuishouding te helpen neutraliseeren. In welke mate van deze regeling gebruik zal worden gemaakt, moet natuurlijk worden afgewacht, maar waarschijnlijk zullen toch aanzienlijke geldbedragen van de vrije naar de geblokkeerde sfeer overgaan.

F. DE ROOS.

ECONOMISCHE EN SOCIALE PROBLEMEN IN DE TSJECHO-SLOWAAKSCHE REPUBLIEK.

Indien men den huidige economischen toestand in de Tsjecho-Slowaaksche Republiek aan een onderzoek wil onderwerpen, ondervindt men weldra, dat het hiertoe gebruikelijke statistische materiaal nog vrijwel geheel ontbreekt en, voorzoover aanwezig, nog niet betrouwbaar genoeg is om hieraan conclusies te ontleenen.

Aangezien het echter alleszins van belang is, op dit moment iets meer van den toestand van dit land te vernemen, meent schrijver dezes goed te doen in deze kolommen de belangrijkste problemen aan een analyse te onderwerpen.

De belangrijkste vraagstukken, die ook voor de toekomstige ontwikkeling van het land van doorslaggevende beteekenis zullen zijn, zou men kunnen samenvatten onder de volgende begrippen:

- a. „Zuivering”;
- b. Nationalisatie;
- c. Omkeering der machtsverhoudingen in het bedrijfsleven;
- d. Grondstoffenpositie;
- e. Prijsbewegingen.

a. „Zuivering”.

Onder „zuivering” verstaat men in Tsjecho-Slowakije niet alleen het elimineeren van collaborateurs e.d., doch ook het vervangen van Duitschers door Tsjechen.

Indien in het onderstaande het woord „Duitschers” gebruikt wordt, moet men hieronder verstaan, personen, die reeds sedert generaties in het land wonen, doch door hun moedertaal en cultuur gescheiden waren van de echte Tsjechen.

Een indruk van de beteekenis van dit probleem kan

men het beste krijgen door de grootte van de beide bevolkingsgroepen tegenover elkaar te stellen. Vóór den oorlog waren deze cijfers ongeveer als volgt: 3.000.000 Duitschers tegenover 9.000.000 Tsjechen en Slowaken.

Het probleem zou misschien nog op te lossen zijn, indien deze 3 miljoen Duitschers over het geheele land verspreid woonden en zij gelijk vertegenwoordigd waren in alle categorieën der samenleving. Helaas is niets minder waar dan dat. Niet alleen wonen van deze 3 miljoen ca. 2½ miljoen in de randgebieden, maar bovendien waren reeds vóór den oorlog in geheel Bohemen juist de leidende posities van het bedrijfsleven voor een betrekkelijk groot gedeelte door Duitschers bezet. Na de bezetting van dit land is dit verschijnsel uiteraard nog verergerd.

Uit politieke overwegingen heeft men direct na de bevrijding besloten deze Duitschers uit het land te zetten, doch hiermede was nog niet het probleem opgelost, hoe de hierdoor vrijkomende plaatsen in het bedrijfsleven zouden moeten worden vervuld. Op papier werd de leiding van ieder bedrijf, dat in Deutsche handen was, overgedragen aan een beheerder, die in opdracht van de Overheid de taak had het bedrijf verder te voeren. Doch dat dit in de praktijk niet zoo vlot verliep als men dit op papier verordineerde, behoeft geen nadere toelichting. Helaas zijn het juist niet altijd de beste krachten, die zich voor dergelijke functies disponibel stellen, terwijl de taak, die zulke menschen op zich moeten nemen moeilijker is dan die van de oude ingewerkte krachten. Bovendien, hoe vervangt men de geschoolde arbeiders, die in deze bedrijven reeds sedert eeuwen van vader op zoon hun vakbekwaamheid hebben overgedragen? Aanvankelijk heeft men zich niet ten volle gerealiseerd, wat de consequenties van deze maatregelen zouden kunnen zijn. Thans echter, nu de gevolgen voor een ieder duidelijk zichtbaar zijn, is men in regeeringskringen niet meer zoo vast overtuigd van de wenschelijkheid de voorgenomen maatregelen à outrance door te voeren. De discrimineerende bepalingen t.a.v. de Duitschers zijn reeds voldoende om iederen arbeidslust van deze categorie menschen tot het minimum te doen dalen.

Nog een enkele opmerking moge in dit verband gemaakt worden. Zooals reeds hierboven vermeld, liggen in de randgebieden zeer belangrijke exportindustrieën (glas, porselein en textiel), die vóór den oorlog exportgoederen produceerden, waarmede de noodzakelijke importen van grondstoffen moesten worden betaald. Het opofferen voor politieke doeleinden van deze bedrijfstakken zou derhalve tot resultaat hebben, dat de middelen, die voor die importen ter beschikking staan, aanzienlijk zouden verminderen; een toestand, die niet zal nalaten ernstige gevolgen voor het geheele Tsjechische bedrijfsleven te hebben.

b. Nationalisatie.

Naast de bedrijven, die in handen van Duitschers waren en die in Mei 1945 als vijandelijk eigendom aan den Staat overgingen, werden in October van dat jaar, door een decreet van den President, de grootindustrie, de banken en de verzekeringmaatschappijen genationaliseerd. Hiermede werden 60—90% van de industrieële bedrijven onder toezicht van den Staat gesteld.

De voortvarendheid, waarmede in Tsjecho-Slowakije het nationalisatieprobleem werd aangepakt, heeft zelfs President Benesj, bij de ondertekening van de betreffende decreten, aanleiding gegeven tot het maken van de opmerking, dat hij gaarne gezien zou hebben, dat de nationalisatie wat geleidelijker was ingevoerd. Hieraan voegde hij nog toe, dat hij niet verbaasd zou zijn, indien er moeilijkheden zouden optreden. De meer gematigde kringen in het land waren het met deze daden der Regeering in het geheel niet eens. Zij achtten het niet verantwoord dergelijke maatregelen door te zetten, vóórdat het volk in de gelegenheid was gesteld zich via de stembus hierover uit te spreken.

Afgezien van politieke overwegingen is het begrijpelijk, dat het weder op gang brengen van het bedrijfsleven in een tijd, waarin de leiding overall wordt vervangen, met extra moeilijkheden gepaard zal gaan. Juist in een tijd als deze is de taak van den bedrijfsleider uiterst moeilijk, zoodat het overnemen hiervan door nieuwelingen niet bevorderlijk is voor een vlotte overschakeling van oorlogs- op vredesproductie.

Indien men hierbij nog de verstoringen neemt, die tengevolge van de „zuivering” zijn opgetreden, kan men niet beweren, dat het moment voor een dergelijk gevaarlijk experiment zeer gelukkig gekozen was. Uit een politiek oogpunt bezien was het duidelijk, dat de bestaande toestand niet kon voortduren, doch het moment en tempo der actie waren zeer gevaarlijk. Het grondstoffengebrek, de transportmoeilijkheden en de arbeidsschuweheid leverden reeds moeilijkheden op, die groot genoeg waren om een vlotte overschakeling in den weg te staan (vgl. de moeilijkheden in Engeland). Door al deze omstandigheden heeft de Tsjechische nijverheid zich de betrekkelijk gunstige positie, waarin zij zich bij het beëindigen der vijandelijkheden bevond, niet ten nutte kunnen maken.

Aan den anderen kant zijn er verschillende redenen aan te geven, die de invoering van de getroffen maatregelen verklaren, doch deze zijn ook voornamelijk van politieke aard.

Vóór den oorlog was de industrie voor een groot gedeelte in handen der banken, die hierdoor in het bedrijfsleven een machtspositie innamen, die voor Nederlandsche begrippen niet als „gezond” kon worden gekenmerkt. Van deze machtspositie der banken hebben de Duitschers een dankbaar gebruik gemaakt, toen het er om ging de Boheemsche industrie voor hun oorlogsproductie in te schakelen. Slechts weinige plaatsen behoeften onder druk gezet te worden om het gewenschte resultaat te bereiken, terwijl de bekende Deutsche machtsmiddelen ervoor zorgden, dat ook in de lagere regionen de kans op sabotage gering was. Een tweede factor, die de invoering der nationalisatie ongetwijfeld zal hebben bespoedigd, is het verschijnsel, dat men zou kunnen noemen: de omkeering der machtsverhoudingen in het bedrijfsleven.

c. De omkeering der machtsverhoudingen in het bedrijfsleven.

Door de Deutsche overheersing van het bedrijfsleven was gedurende den oorlog onder de arbeiders een stemming ontstaan, welke ertoe leidde, dat, toen de Duitschers het land moesten verlaten, de arbeiders zelf de leiding der bedrijven in handen namen. In vrijwel alle fabrieken werden fabrieksraden en arbeiderscomité's opgericht. Hoewel in de wetsbepalingen, waarbij deze fabrieksraden werden gesanctionneerd, hun taak beperkt werd tot „het behartigen der arbeidersbelangen”, was de scheiding der bevoegdheden van de bedrijfsleiding en die van de fabrieksraden in de praktijk niet zoo scherp. Door het verdwijnen van de Deutsche kopstukken kwamen de fabrieksraden in een positie, die hun veelal in staat stelden zich met de bedrijfsleiding te gaan bemoeien. Dat ook dit niet bevorderlijk was voor een snelle en soepele overschakeling van oorlogs- naar vredesproductie behoeft geen betoog.

In dit stadium was het noodzakelijk, dat deze fabrieksraden een autoriteit tegenover zich vonden, die niet alleen bevoegd was tegen deze machtsoverschrijding op te treden, maar bovendien door hen geaccepteerd werd. Aangezien het onder deze omstandigheden zeer betwijfeld moest worden, of een particuliere fabriekseigenaar door den fabrieksraad zou worden geaccepteerd, bleef er niet veel anders over, dan de macht van den Staat in een of anderen vorm hier tegenover te stellen. Dat deze omstandigheden de nationalisatie der bedrijven noodzakelijk maakten kan men niet beweren, dat het echter een middel (misschien een paardenmiddel) was, om de machtsverschuivingen weer eenigszins op te vangen, is wel zeker. Dat het bovenbeschreven verschijnsel nog steeds niet verdwenen is,

blijkt wel uit de uitspraak van Minister Lausman, die, toen hij van zijn reis uit Rusland terugkeerde, nog eens den nadruk legde op het feit, dat in Rusland de fabrieks-directie de „baas” was.

d. Grondstoffenpositie.

Merkwaardig genoeg waren de grondstoffenvorraden, waarover het land in Mei 1945 beschikte, betrekkelijk groot. De Duitschers hadden de laatste jaren dit gebied meer en meer tot hun binnenste vesting gemaakt en er uit dien hoofde voor gezorgd, dat de grondstoffenpositie zoo veel mogelijk op peil bleef. Weliswaar heeft de Russische bezetting deze positie niet intact gelaten, doch men kan zeggen, dat het grondstoffenprobleem, althans direct na de bevrijding, hier niet zoo'n rol heeft gespeeld als dit elders het geval was. Aan den anderen kant moet echter worden opgemerkt, dat de grondstoffenaanvoer na Mei door transportmoeilijkheden maandenlang uiterst gering bleef en eerst thans langzamerhand, o.a. met hulp van de UNRRA, op gang begint te komen.

e. Prijsbewegingen.

Het is begrijpelijk, dat de drie eerstgenoemde problemen niet hebben nagelaten hun invloed op den economischen toestand van het land uit te oefenen. Een daling van de arbeidsproductiviteit is onder zulke omstandigheden onvermijdelijk.

Niettegenstaande de loonen tijdens den oorlog met 60—70% waren gestegen en de verzorgingstoestand der arbeiders aan het eind van den oorlog betrekkelijk gunstig was, werden na de bevrijding de loonen nogmaals belangrijk verhoogd. Dat de prijzen echter in nog grotere mate stegen behoeft geen verdere verklaring. Het merkwaaardige is echter, dat de Overheid de prijsstijging om zoo te zeggen vóór is geweest. In plaats van het onder controle laten doorwerken van de kostenstijgingen, heeft de Regeering zelf de maximumprijzen van de eindproducten ineens verhoogd. Men zou dit kunnen beschouwen als een opzettelijke neutralisatie van de plaats gehad hebbende loonsverhogingen, doch officieel heette het, dat deze prijsverhogingen ingevoerd waren om den zwarten handel te verminderen. Weliswaar daalden de zwarte prijzen van levensmiddelen, doch tegelijkertijd werden andere categorieën der bevolking uitgesloten van den aankoop van het volledige distributiepakket.

Deze prijsstijgingen waren zeer aanzienlijk, zooals uit onderstaande officieele cijfers blijkt.

TABEL I.

Indexcijfers van kosten van levensonderhoud van arbeidersgezinnen, 1939 = 100.

	levens- middelen	licht en verwarming	huur	kleeding	diversen	totaal
1939	106,3	99,3	100,0	107,6	101,6	104,0
1940	128,3	120,9	106,9	141,6	136,9	128,1
1941	141,1	133,3	118,0	166,4	181,9	149,1
1942	145,0	134,0	118,9	182,7	222,3	161,8
1943	143,8	137,1	118,9	194,9	209,7	160,0
1944	145,2	138,6	118,9	198,2	209,2	160,9
1945	149,8	147,5	118,9	212,1	229,3	169,7
1945 I.	144,6	138,6	118,9	200,2	214,7	162,1
X.	143,5	151,5	118,9	210,1	261,2	174,0
XI.	144,3	151,5	118,9	224,1	261,2	176,0
XII	186,7	221,3	118,9	271,8	273,6	208,2
1946 I.	326,7	228,6	118,9	319,9	410,4	306,7

Bijzonder ernstig is de stijging van de prijzen der levensmiddelen, doch hieraan lag een welbewuste politiek ten grondslag.

Vóór den oorlog was Tsjecho-Slowakije een industrie-land, dat omringt was door landen, die ruime overschotten aan levensmiddelen hadden aan te bieden in ruil voor industrieproducten. In die jaren was dan ook de binnenlandsche economische politiek gericht op bescherming der industrie ten koste van den landbouw. Men achtte het voordeliger de voedingsmiddelen uit het omringende buitenland te betrekken in ruil voor industrieproducten. Nu na den vrede de omringende landen niet in staat bleken

te zijn voedingsmiddelen uit te voeren, was het land t.a.v. de levensmiddelenvoorziening op zichzelf aangewezen en meende de Regeering door een sterke prijsverhoging de productie en bovenal de regelmatige aflevering van levensmiddelen te kunnen stimuleren.

Ter illustratie volgen hieronder prijzen van gedistribueerde levensmiddelen, omgerekend in gulden.

TABEL II.

Prijzen, omgerekend in gulden.

	Jaargemiddelde 1945	Januari 1946
Brood per kg.	f 0,16	f 0,26½
Rundvleesch per kg.	„ 1,11	„ 2,12
Varkensvleesch per kg.	„ 0,88	„ 2,81
Varkensvet per kg.	„ 1,14	„ 3,93
Boter per kg.	„ 2,12	„ 4,98
Suiker per kg.	„ 0,42	„ 0,84

Niettegenstaande de vleeschrantsoenen daar te lande ongeveer het dubbele zijn van die in Nederland, is de boter- en vetvoorziening aanzienlijk slechter (ongeveer de helft van de Nederlandsche rantsoenen). Wel is de levensmiddelenpositie van Tsjecho-Slowakije aanzienlijk beter dan die van de omringende landen, doch men kan nog niet zeggen, dat deze thans geheel bevredigend is. Men hoopt echter met hulp van de UNRRA de voedselsituatie binnenkort belangrijk te verbeteren.

Resumeerende kan men zeggen, dat ten opzichte van de omringende landen de algemeen-economische toestand van het land betrekkelijk gunstig is, doch, zooals hierboven uiteengezet is, zijn het bovenal politieke factoren, die roet in het eten gooien.

Allengs begint dit inzicht door te dringen, doch de algemeene verkiezingen, die op 26 Mei e.k. zullen plaatsvinden, zullen moeten uitmaken, of dit volk de politiek op zij zal kunnen zetten en de handen uit de mouwen zal willen steken, om door hard werken de geleden schade zoo spoedig mogelijk te herstellen en het land tot hernieuwden bloei te brengen.

G. A. SURIE.

DE TAÁK DER ONDERNEMING.

Een goed half jaar geleden schreef Prof. ten Doesschate in dit weekblad een artikel, getiteld: „Sociale bedrijfs-economie?”¹⁾ Daarin werd de vraag behandeld, of men het opperste doel der onderneming moest zien in het maken van een zoo groot mogelijke winst, dan wel in de zoo goedkoop mogelijke voorziening der samenleving van de producten en diensten, die deze behoeft.

Prof. ten Doesschate neemt positief stelling voor het laatste. Hij betoogt nl. het volgende: door de hoge belastingen zijn hoge winsten oneconomisch geworden; een aantal bedrijfseconomisch uiterst belangrijke beslissingen worden tegenwoordig door overheidsinstellingen genomen, reden waarom de winstleer een archaïsme is; als de bedrijfseconomie in een tijd, waarin het overheerschen van bedrijfs- en groepsbelangen, waar mogelijk, wordt tegengewerkt, bij haar beperkte doelstelling stil blijft staan, dan zal zij achterop geraken; men moet niet trachten tegen den stroom op te roeien; indien immers het inkomen te groot is, dan ontstaat er zoowel bij de Overheid als bij de arbeiders een gevoel van wrevet tegen het gevoerde bedrijfsbeleid.

De redeneering is duidelijk: de kaarten liggen nu eenmaal zoo, daar zal men rekening mee moeten houden. Dit betoog is vermoedelijk meer in vol besef der realiteit geschreven met het oog op de praktische werking ervan, dan met het doel een zuiveren grondslag aan te geven voor de wetenschap der bedrijfseconomie: het lijkt inderdaad niet onwaarschijnlijk, dat men in de praktijk verder komt met er op te wijzen, dat er in feite geen keus is

¹⁾ Zie: „E.-S.B.” van 29 Augustus 1945, blz. 82.

dat er maar één weg open staat —, dan met een betoog, dat de gesuggereerde keuze de eenig juiste is.

Toch is het van wezenlijk belang, waarom deze omkeer — van de winstleer naar de leer van het nut voor de samenleving — wordt gemaakt. Indien deze omkeer het uitsluitend gevolg is van de overweging, dat in feite de ondernemer zijn „natuurlijke functie” van winstmaken niet onbelemmerd meer kan vervullen, daar zijn beleid op elk terrein wordt gefrustreerd en tegengewerkt, dan betekent deze omkeer in wezen niets. Indien tevoren de ondernemer — overeenkomstig de leer der bedrijfs-economie — slechts te zorgen had voor inkomensvorming, onafhankelijk van de vraag, of in casu vergroting van het inkomen der aandeelhouders ook een evenredige vergroting van de behoeftebevrediging der consumenten met zich bracht, dan zal bij deze uitsluitend realistische mentaliteit den ondernemer ook ingeval van officiële afschaffing van de winstleer als doel uitsluitend het belang van de aandeelhouders en van zichzelf voor oogen hebben — zij het ook, dat hij door machten rondom hem gedwongen wordt daarbij rekening te houden met belangen van anderen.

Houdt de op gang zijnde evolutie op sociaal-economisch terrein inderdaad niets anders in, dan een verschuiving in de machtsfactoren? Wanneer men de huidige discussie over bedrijfsorganisatie in het licht van deze vraag beziet, dan springt de zeer betrekkelijke waarde van deze discussie wel sterk in het oog. Zonder twijfel is dit schrijven en praten noodig: de mobilisatie gaat aan den oorlog vooraf. In de afgelopen jaren konden wij ons veroorloven, in een vorm van redelijk overleg, te zoeken naar de beste vormen van organisatorischen opbouw; thans geldt voor velen slechts het: „aux armes”.

In de komende maanden zal inderdaad een strijd gestreden moeten worden en beslecht. Het lijkt zeker niet onmogelijk, dat deze strijd fel zal zijn, dat genadelooze strijdmiddelen zullen worden toegepast, gedragen door een latenten haat en door het diepste wantrouwen. Wij moeten daar doorheen: er is te vaak op gewezen, dat wij leven aan het begin van een nieuw tijdperk, dan dat wij niet zouden kunnen begrijpen, dat de geboorte daarvan ook in den eigen kring van ons volk moeizaam zal zijn, gelijk dit aan elke geboorte eigen is.

Wij worden niet beangstigd door den strijd, die vooraf zal gaan aan de beslissingen, die genomen moeten worden over den organisatorischen bovenbouw van het sociaal-economische leven. Hoe echter zal het zijn als deze beslissing zal zijn genomen?

Aan het tot stand brengen der beslissingen zullen allen in den lande medewerken, voorzoover het democratische stelsel daar gelegenheid toe biedt. Voor- en tegenstanders zullen in gescheiden kampen tegenover elkaar staan, — maar is het besluit eenmaal gevallen, dan moeten allen dit als een gezamenlijke beslissing beschouwen, waarop een ieder metterdaad heeft voort te bouwen. Zijn eenmaal de regels van het spel gesteld, dan is de eisch: „fair play”.

Ik kom terug op de vraag: sociale bedrijfseconomie?

Indien de winstleer slechts terzijde wordt gesteld uit realistisch begrip voor de machtsverschuivingen, die plaats hebben gevonden — indien daaraan geen dieper liggend motief ten grondslag ligt —, dan is de eisch: „fair play” een dwaasheid. Maar, wanneer die eisch niet steeds met volle kracht tot gelding kan worden gebracht, is het ijdele hoop, dat een democratische vorm van samenleving stand zal houden. Het gaat dan om de macht, hetzij van den Staat, hetzij van de groote machthebbers in het bedrijfsleven.

Het is daarom zeer noodig, dat de bedrijfseconomie beter grondvest wordt.

Wij stellen daarom wederom de vraag: wat is het opperste doel der productie? Nimmer heeft men hierop als

antwoord mogen geven: zoo groot mogelijke rentabiliteit van het in de productie geïnvesteerde kapitaal, zelfs niet in den tijd, dat ieder zonder voorbehoud geloofde in de wetten der klassieke economie. Zelfs toen kon de winst niet als iets anders beschouwd worden, dan als een waardevolle meter van de mate, waarin het opperste doel bereikt werd, nl. in hoeverre het werk voorzag in de behoeften van de menschen.

Het opperste doel van de productie mag slechts worden gezien in de beteekenis, die deze voor de samenleving heeft. Dit heeft steeds gegolden; de verblinding, die de beweerde zelfgenoegzaamheid der economische wetten gaf, verandert daaraan niets. Het is waar, dat eeuwen lang de economen een diep geloof hadden, dat het economisch bestel slechts door hun wetten werd bestierd; het is waar, dat in de practijk het beleid der ondernemingen welhaast gedwongen was, zich uitsluitend te richten naar deze wetten, maar niettemin: al konden hogere normen zich nauwelijks doen gelden, zij waren er. Het besef hiervan is thans eerst groeiende: van de snelheid, waarmee dit besef allerwegen bij de leiders der ondernemingen veld zal winnen, is afhankelijk, hoezeer het vrije ondernemersdom zal zijn te redden.

De ondernemer zal zich niet slechts moeten afvragen, wat het doel is der productie? Hij zal zich evenzeer moeten afvragen: wat is de ratio van al mijn werk en van heel dit gebeuren in de onderneming?

Zooals gezegd: het ontleent zijn zin aan het nut, dat het brengt door de bevrediging van stoffelijke behoeften der consumenten.

Doch evenzeer is de zin van het gebeuren in de onderneming te zoeken, in haar functie in de samenleving als werkgemeenschap. In vroeger tijd leefde het begrip hiervan zeer sterk, in de verhouding der meesters en hun gezellen. Doch later heeft dat begrip volkomen ontbroken, totdat het thans in de laatste jaren met nieuwe kracht weer terugkeert.

Het is merkwaardig, dat vele generaties als taak en doel van het ondernemen slechts zagen: het voorzien in stoffelijke behoeften, het produceeren, terwijl men toch nimmer heeft getracht de meening ingang te doen vinden, dat taak en doel van het gezin uitsluitend zou zijn: productie van nakomelingen, of die van een club: de consumptie van alcoholica. De gemeenschapsfunctie is hier nooit betwijfeld, doch in het dagelijksche werk tezamen met anderen wilde men niet anders zien dan verkoop van arbeid.

Nu kan men erover twijfelen, of de wetenschap der bedrijfseconomie deze functie der onderneming in haar beschouwing moet opnemen. Dit is echter slechts dan verantwoord, indien men de economie beschouwt als een technische wetenschap, die een onderdeel vormt van het geheel der sociale wetenschappen, of, zoo men wil: van de sociologie.

Aan dit abstraheeren van een bepaald facet van de gansche maatschappelijke functie der onderneming is voor het overige een groot gevaar verbonden. Te licht wordt dan verwaarloosd het onderling verband tusschen de functie van het produceeren en de functie van gemeenschapsvorming. Verwacht mag worden, dat in de komende jaren een onderneming haar productieve functie slechts dan naar behooren zal kunnen vervullen, wanneer zij niet tekort schiet in het vervullen van haar gemeenschapsfunctie. De overschatting van de materiele behoeften der menschheid aan goederen schijnt plaats te maken voor een hogere waardeering van de vervulling van de goedgeels geestelijke verlangens naar een gelukkiger samenleving, die bereikt wordt door een betere vervulling van de gemeenschapsfunctie van alle maatschappelijke organismen.

Wel zeer terecht wordt sociologisch inzicht verlangd van de bedrijfseconomisten.

Jhr. Mr. R. A. Th. GEVERS DEYNOOT.

INGEZONDEN STUKKEN.

HET SUIKERVRAAGSTUK IN NEDERLAND.

De heer J. M. van Bommel van Vloten te Goes schrijft ons:

Dr. de Graaff heeft in No. 1494 van 27 December 1945 van uw blad een artikel aan bovenstaand onderwerp gewijd, waarin hij het suikervraagstuk belichtte op een wijze, die niet onbelangrijk van mijn zienswijze afwijkt en waarin hij tevens eenige kritiek uitoefent op hetgeen ik over hetzelfde onderwerp in „de Nieuwe Veldbode” heb geschreven. Het zij mij vergund ook mijn inzichten aan de lezers van Uw blad kenbaar te maken, hetgeen wellicht bevorderlijk kan zijn voor het verkrijgen van een minder eenzijdig oordeel dan van de voorlichting van Dr. de Graaff het gevolg zou kunnen zijn.

Voor de toekomstige organisatie van de suikerindustrie zal als eisch moeten worden gesteld, dat zij de beste waarborgen biedt voor een zoo doelmatig mogelijke suikerproductie in ons land. De organisatie, zooals deze zich vóór den oorlog heeft ontwikkeld, heeft onder den invloed van het compenseerend invoerrecht en de andere overheidsmaatregelen, die voor de suikerindustrie werden getroffen, reeds geleid tot een nauwer contact en een grotere samenwerking tusschen de verschillende suikerproducenten. Maar noch de suikercontingenteering, die een zoo eenzijdige bevoorrechtiging van het raffinagebedrijf der C.S.M. ten koste van den consument heeft gebracht, noch de bietencontingenteering bleken een oplossing te brengen voor de geschilpunten, die in den loop der jaren gerezen zijn. Wil men tot een verbetering der verhoudingen geraken, dan zullen verderstrekkende maatregelen genomen dienen te worden.

Het wil mij voorkomen, dat Dr. de Graaff zoowel wat betreft de situatie vóór 1940, als wat betreft de oplossing, die voor de toekomst behoort te worden nagestreefd, in zijn artikel te weinig aandacht besteedt aan de beteekenis der coöperatieve suikerproductie in ons land. Hij doet het n.l. voorkomen, alsof de C.S.M. met haar Wester Suiker Raffinaderij de eenige suikerproducent is geweest, die het raffinagebedrijf beoefende. Dat was niet het geval; ook de coöperatieve suikerfabriek Dinteloord heeft dit bedrijf in de periode 1920/1930 op dezelfde wijze — zij het ook op kleinere schaal — beoefend. Toen Dinteloord — om redenen, waarop ik thans maar niet verder zal ingaan — bij het tot stand komen van het compenseerend invoerrecht geen raffinagecontingent toegewezen kreeg, moest zij het in- en uitvoergedeelte van haar raffinagebedrijf staken. Dit betekende evenwel niet, dat daarmede het raffinagebedrijf geheel werd stopgezet, daar zij de ruwe suiker van de met Dinteloord samenwerkende coöperatieve suikerfabriek Zevenbergen bleef raffineren en de bijproducten op de binnenlandsche markt bleef verkoopen. Zoo ontwikkelden zich in den loop der jaren na 1930 drie groepen van suikerproducenten: de C.S.M. met de W.S.R., met een raffinagebedrijf voor binnen- en buitenland, de combinatie Dinteloord-Zevenbergen met een raffinagebedrijf uitsluitend aangewezen op de binnenlandsche markt en de overige coöperatieve suikerfabrieken, zonder raffinagebedrijf.

In den loop dezer jaren bleek, dat de belangen van deze drie groepen telkens met elkander in botsing kwamen. De voordeelen, die de C.S.M. en ten deele ook de combinatie Dinteloord-Zevenbergen door de beoefening van het raffinagebedrijf behaalden, gaven hen, vooral in de laatste jaren, een voorsprong, waarin ook de overige coöperatieve suikerproducenten wenschten te deelen. Hoe langer hoe meer bleek, dat de belangen van het raffinagebedrijf de belangen van het beetwortelsuikerbedrijf op een zoo ingrijpende wijze doorkruisten, dat een andere groepeerings tot stand behoorde te worden gebracht, waarmede aan de bestaande tegenstellingen een einde zou kunnen worden gemaakt.

Maar indien men naar een oplossing voor de moeilijkheden rond het raffinagebedrijf gaat zoeken, dan komt men — juist omdat de belangen van dit bedrijf zoo nauw verbonden zijn met die van het beetwortelsuikerbedrijf — vanzelfsprekend tot de vraag, of niet aan de organisatie van het beetwortelsuikerbedrijf eveneens een nieuwen vorm behoort te worden gegeven, teneinde de doelmatigheid der suikerproductie in haar geheel op te voeren.

Zoo is het raffinagevraagstuk de aanleiding geworden om het geheele suikervraagstuk in studie te nemen; de voorzitter van het Bedrijfschap voor Suiker stelde een ambtelijke commissie in tot bestudeering van het suikervraagstuk in Nederland, die haar moeilijken arbeid op dit oogenblik nog niet heeft voltooid. Uit de kringen der belanghebbenden zijn drie denkbeelden naar voren gebracht, waarvan Dr. de Graaff vooral datgene, dat van de zijde der C.S.M. wordt gepropageerd, als het meest gewenschte aanbeveelt, namelijk het brengen van de geheele industrie in één verband.

Alvorens deze denkbeelden nader te bezien, moge ik een onderwerp, dat van beteekenis kan zijn bij de beoordeeling daarvan, onder de loupe nemen. Ik zou er op willen wijzen, dat de vergelijking, die Dr. de Graaff maakt tusschen de W.S.R. en Dinteloord, en waarbij hij Dinteloord, wegens haar ongunstige ligging ten opzichte van de verscheephavens en de beperktheid en de onbekendheid harer merken, niet in staat acht spoedig een exportbedrijf van beteekenis op te bouwen, niet juist is. De W.S.R. is gelegen midden in Amsterdam en kan slechts bereikt worden met schepen van omstreeks 400 ton; daarnaast beschikt de W.S.R. over een slechts beperkte eigen opslagruimte. Ruwe suiker per zeeschip in Amsterdam aankomend moet dus eerst naar de veemen worden vervoerd en aldaar worden opgeslagen; als het tijdstip der verwerking is aangebroken, gaat de ruwe suiker in betrekkelijk kleine schepen naar het raffinagebedrijf. Dinteloord kan door schepen van 800 ton worden bereikt en beschikt over zeer ruime eigen magazijnen. De per zeeschip aankomende ruwe suiker kan dus in schepen van dubbele grootte dan die van de W.S.R. naar Dinteloord worden vervoerd en daar worden opgeslagen in de eigen magazijnruimte, van waaruit zij direct tot verwerking kan komen. Ik acht het dan ook waarschijnlijk, dat de kosten op ruwe suiker van zeeschip tot het oogenblik, waarop de ruwe suiker in verwerking wordt genomen, bij Dinteloord lager zijn dan bij de W.S.R.

Wat betreft het sortiment suiker, dat door Dinteloord kan worden geleverd, kan worden toegegeven, dat dit eenigermate achterstaat bij dat van de W.S.R., een achterstand intusschen, die in de jaren, gedurende welke Dinteloord haar raffinagebedrijf op normale wijze heeft kunnen uitoefenen, allermindst een belemmering gebleken is voor een regelmatig en doelmatigen afzet harer producten naar het buitenland. Bovendien is het aannemelijk, dat indien Dinteloord in de laatste vijftien jaren dezelfde bevoorrechtiging genoten zou hebben als de W.S.R. het verschil in outillage wat het sortiment betreft nog geringer zou zijn geweest dan het thans is.

Bij de vergelijking, die Dr. de Graaff tusschen de W.S.R. en Dinteloord maakt, verzuimt hij een zeer belangrijken factor te belichten. Er is tusschen deze beide raffinaderijen dit zeer markante verschil; dat de W.S.R. alleen raffinagebedrijf is, terwijl het bedrijf te Dinteloord gevormd wordt door de combinatie beetwortelsuikerfabriek-raffinaderij. Deze combinatie biedt zoowel technisch als economisch belangrijke voordeelen en het is dan ook zeker niet uitgesloten, dat de eigenlijke raffinagekosten van Dinteloord lager zijn dan die van de W.S.R.

Het is natuurlijk heel gemakkelijk om het vraagstuk in dezen zin op te lossen, dat aan de W.S.R. door het verstreken van bepaalde voordeelen op de binnenlandsche markt (compenseerend invoerrecht en winsten op bijvoorbeeld) een bepaalde bestaansmogelijkheid wordt verzekerd. Het staat echter te bezien, of met deze eenvoudige op-

lossing het algemeen belang wordt gediend. Uit een oogpunt van algemeen belang gaat het om de vraag, op welke wijze het raffinagebedrijf op de meest doelmatige wijze kan worden beoefend, d.w.z. met de geringste kosten en met toch voldoende zekerheid voor een goeden afzet van het product in het buitenland. Het staat allerminst vast, dat, in dit licht gezien, de productiemethode van de W.S.R. de meest doelmatige is.

Ik kom thans terug op de drie denkbeelden, die uit de kringen der suikerindustrie werden naar voren gebracht om tot betere en rationeelere verhoudingen te geraken. Twee daarvan werden door Dr. de Graaff besproken:

1e. het exploiteeren van de W.S.R. voor gemeenschappelijke rekening van alle beetwortelsuikerproducenten;

2e. het brengen van de suikerindustrie in één verband.

Ten aanzien van het eerstgenoemde denkbeeld zal het, na de bovenstaande uiteenzetting, duidelijk zijn, dat deze oplossing, ook uit een oogpunt van algemeen belang, alleen aanvaardbaar is, wanneer onomstootelijk vast staat, dat de raffinagemethode van de W.S.R. de meest doelmatige is. Maar afgezien van deze vraag en van andere bezwaren, die tegen deze oplossing bestaan, waarop ik kortheidshalve thans niet verder zal ingaan, ben ik het met Dr. de Graaff eens, dat zij slechts een halve oplossing brengt; de eigenlijke problemen der beetwortelsuikerindustrie worden er niet door opgelost. En die problemen zijn tenslotte belangrijker dan het raffinagevraagstuk.

Het tweede denkbeeld wordt door de C.S.M. gepropageerd. Het is naar mijn meening een leemte in het artikel van Dr. de Graaff, dat hij daarin geen recht doet wederen aan de bezwaren, die van coöperatieve zijde tegen dit concentratieplan geopperd worden. Voorzover deze bezwaren een individuele strekking hebben, behoeft daaraan uit een oogpunt van algemeen belang geen al te groote waarde te worden toegekend; maar zoodra het geheele niveau, dat de suikerproductie hier te lande bereikt heeft, er door dreigt te worden aangetast, krijgen zij een algemeene beteekenis.

De leemte in het betoeg van Dr. de Graaff spruit in hoofdzaak hieruit voort, dat hij geen aandacht besteedt aan de beteekenis der coöperatieve suikerproductie. Ik doel hierbij niet op de materiele voordeelen, die de bietenteler zich door coöperatieve verwerking van zijn product heeft weten te verwerven, al mag men die voordeelen zeker niet wegcijferen. Maar ik doel hier in het bijzonder op het voordeel, dat de coöperatieve *productiewijze* heeft gebracht door de twee onderdeelen van het suikerproductieproces in één hand te brengen. Het landbouwbedrijf en de fabriek zijn twee gedeelten in dit proces, die scherp gescheiden zijn en die tegenstrijdige belangen hebben. Hoe langer hoe meer is sinds de oprichting der coöperatieve suikerfabrieken gebleken, dat de aanpassing van het landbouwbedrijf aan de eischen der fabriek, en omgekeerd het aanpassen der bietenverwerking aan de eischen van het landbouwbedrijf, in hooge mate vrucht dragend hebben gewerkt op het met het totale productieproces te behalen bedrijfsresultaat. De oorzaken daarvan moeg ik met eenige voorbeelden toelichten.

Een bron van conflicten is vroeger steeds geweest het soortenvraagstuk. De fabrikant verlangde een suikerrijke biet, waaruit per gewichtseenheid een zo groot mogelijke hoeveelheid suiker kan worden verkregen. Deze bietenrassen geven echter slechts een lage opbrengst per oppervlakte-eenheid. De bietenteler verlangde een bietenras met groote opbrengst per hectare en interesseerde zich weinig voor het suikergehalte. Beide standpunten zijn onjuist. De beoordeeling van de bietenrassen kan slechts geschieden door beide gedeelten van het productieproces als één geheel te beschouwen. De coöperatieve productiewijze biedt daartoe de gelegenheid en het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat de stoot om tot een juiste beoordeeling en een juiste keuze der bietenrassen te geraken van de zijde der coöperatieve producenten is gekomen.

Zonder de ontwikkeling der coöperatieve suikerproductie, zou de soortenkeuze in ons land nimmer het peil bereikt hebben, dat thans is bereikt.

Een tweede voorbeeld betreft de levering der bieten. Voor een goed verloop der bieten campagne is het gewenscht, de bietenlevering over den geheelen duur der campagne zoo regelmatig mogelijk te verdeelen. De coöperatieve producenten zijn veel eerder genegen dan de niet-coöperatief gebonden teler om aan de eischen, die te dezen opzichte voor de verwerking in de fabriek behooren te worden gesteld, te voldoen. Het verloop der campagnes is, als gevolg van een meer gelijkmatige levering, bij de coöperaties als regel regelmatig.

Een derde voorbeeld betreft de voorziening der industrie met de vereischte grondstof. De coöperatieve producent, door leveringsverplichting en eigen belang aan zijn fabriek gebonden, gaat niet zoo gauw en in mindere mate over tot verandering van zijn teeltplan door keuze van andere gewassen. De coöperatieve productiewijze verleent dus aan het geheel der suikerproductie in ons land een grotere stabiliteit ten aanzien van de grondstofvoorziening der industrie.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat de coöperatieve productiewijze een nieuw element in de suikerproductie van ons land heeft gebracht; dat element heeft in hooge mate er toe bijgedragen, dat de suikerproductie op een hooger peil is komen te staan dan in het buitenland. Wanneer men nu de geheele industrie in één verband gaat brengen en dus de productie van suiker niet meer op coöperatieven grondslag wordt beoefend, gaan de voordeelen daarvan grotendeels verloren; de mogelijkheid om deze voordeelen door verdere perfectionneering nog hooger op te voeren en nog beter te benutten dan tot dusverre is geschied, verdwijnt; de scheidsmuur tusschen landbouwbedrijf en industrie wordt weer opnieuw opgetrokken.

Het is dan ook duidelijk, dat de beoogde concentratie der suikerindustrie in één verband zou beteekenen het terugzetten van de klok. Want het tot stand brengen daarvan impliceert, dat de directe band tusschen bietenteler en fabriek verdwijnt; dat hij de offers, die hij door het voldoen aan de coöperatieve voorschriften brengt, niet meer beloond zal zien in den vorm van betaling van een hooger bietenprijs en dat de drang tot een verdere perfectionneering der coöperatieve productiewijze zal komen te vervallen.

Ik wil hiermede allerminst zeggen, dat de geheele Nederlandsche suikerproductie op coöperatieve leest geschoeid behoort te worden. Het is in den loop der jaren voldoende gebleken, dat een belangrijk deel der bieten-telers de gebondenheid der coöperatie niet wenschen te aanvaarden. Er zal altijd een belangrijke groep „vrije” bietentelers overblijven. Naar mijn meening zal men de voordeelen der coöperatieve productiewijze slechts tot volle benutting kunnen brengen, indien men haar beperkt tot telers, die bereid en in staat zijn aan hun coöperatieve verplichtingen te voldoen, door levering van bieten uit eigen bedrijf. Elementen, die niet daartoe in staat zijn, hooren in een coöperatie niet thuis. Zuivering der coöperaties in dezen zin acht ik gewenscht. Het doorvoeren daarvan binnen de perken der gevoelheden suikerbieten, die de coöperaties krachtens de bietencontingenteering ontvangen, geeft nog een zoodanige marge, dat niet voor een bevrozing der coöperatieve productie behoeft te worden gevreesd. Daarom bestaat er naar mijn meening allerminst bezwaar tegen, dat voor een reeks van jaren een bepaalde verhouding tusschen de speculatieve- en coöperatieve suikerindustrie wordt vastgelegd.

Mijn standpunt, dat de coöperatieve productiewijze een voor Nederland zóó waardevol goed is, dat zij totelkenprijs behouden behoort te blijven, geeft de verklaring van het dualisme, waarvan Dr. de Graaff mij beticht en dat, na de toelichting, die ik daarop heb gegeven, wel in een eenigszins ander licht komt te staan. Ik zie dus de meest

gewenschte ontwikkeling der suikerindustrie in deze richting, dat naast elkander blijven voortbestaan twee groepen van producenten, de speculatieve en de coöperatieve, wier terreinen afgebakend worden door een voor vrij langen termijn af te sluiten overeenkomst en die ieder intern tot rationalisering der productie overgaan. Daartoe is uiteraard een nauw samengaan van de coöperatieve producenten noodzakelijk. Teneinde de beide groepen gelijke ontwikkelingskansen te geven zullen zij ieder over raffinaderijrechten dienen te beschikken, die evenredig zijn aan de bietenbelangen. Op deze wijze komt een groepeerings tot stand, waarbij de ééne groep niet boven de andere bevoorrecht wordt, en die daarom den grondslag biedt voor een goede verstandhouding en samenwerking in de toekomst.

Ik heb het verkeerd gevonden, dat Dr. de Graaff in zijn artikel de positie van de W.S.R. en die van Dinteloord in het geding heeft gebracht op een wijze, die zonder eenig bezwaar vermeden had kunnen worden; ik was wel genoodzaakt om daarop in te gaan. Maar tenslotte gaat het thans niet om de W.S.R. of Dinteloord, maar om de ontwikkeling van de geheele suikerindustrie. Daarin neemt de coöperatieve productie een — uit algemeen belang bezien — zoo belangrijke positie in, dat haar betekenis verre prevaleert boven die van de W.S.R. De oplossing van het raffinagevraagstuk mag dan ook nimmer gaan ten koste van de belangen en het voortbestaan der coöperatieve suikerproductie.

Naschrift.

Wat is de positie van het oogenblik? De beetwortel-suikercultuur is in wezen een bedrijf, dat op staatskosten wordt beoefend. Sinds 1930 heeft de cultuur steun nodig gehad, een steun, welke in sommige jaren zeer ver is gegaan. Er is een periode geweest, hierover heb ik in oudere jaargangen van de „E.-S.B.” wel eens geschreven¹⁾, dat de bieten zelfs een negatieve waarde hadden, d.w.z. de verwerkingskosten tot suiker hooger waren dan de suikerprijs. Het ziet er helaas naar uit, dat ook in de toekomst steun noodig zal blijven en de vraag is dus, op welke wijze dit geregeld kan worden, opdat deze steun de geringste lasten op de gemeenschap legt.

De bestaande steunregeling, nl. een compenseerend invoerrecht en een garantieprijs, was historisch gegroeid. Het eerste was ontstaan op het oogenblik, dat men meende, dat een dergelijke regeling voldoende zou zijn om de bietencultuur rendabel te doen zijn. Toen later de suikerprijzen verder daalden, is de tweede steunmaatregel daaroverheen genomen. Nu wil ik hier geen oude koeien uit de sloot halen, maar het gaat niet aan het compenseerend invoerrecht als een eenzijdige bevoorrechtiging van een bepaald bedrijf ten koste van den consument te zien. De beetwortelsuikerfabrieken hebben daarvan in den aanvang evengoed geprofiteerd. Toen dit invoerrecht tot stand kwam, was de situatie zoo, dat de W.S.R. met succes buitenlandsche ruwe suiker kon importeerden en hier als geraffineerd verkopen. Zij had dus als raffinagebedrijf, als ik de situatie even scherp mag formuleeren, geen belang bij de instandhouding van de binnenlandsche suikercultuur. Zij is toen bereid geweest desondanks aan een steunregeling voor de bietencultuur mede te werken, indien voor haar een bepaald gedeelte van de binnenlandsche markt werd gereserveerd. Men kan dit een weinig fraaie regeling noemen, maar de critiek moet dan niet neerkomen op de partijen, maar op de Regeering, die een dergelijke regeling min of meer als voorwaarde stelt. Ook het feit, dat deze regeling naderhand door een tweede steunregeling werd overlapt, kan daaraan niets veranderen, al is het begrijpelijk, dat, toen door de nieuwe steunregeling de kaarten anders op tafel kwamen te liggen, de beetwortelsuikerfabrieken wel een andere regeling zouden hebben gewenscht.

¹⁾ Zie: „Suikerbietensteun” in „E.-S.B.” van 6 December 1933. blz. 943.

Nu is het voornaamste argument van mijn geachten opponent, dat ik de positie der coöperatieve fabrieken zou hebben veronachtzaamd. Dat de coöperaties een zeker nut hebben gehad, wil ik gaarne bevestigen. Maar overdrijft mijn geachte opponent in zijn oratio pro domo dit nut niet wat al te sterk? De uitkeeringen van de coöperatieve fabrieken zijn wel iets hooger dan die van de C.S.M., maar over een reeks jaren genomen is het verschil toch zeer klein, zoo klein, dat nog altoos vele boeren er de voorkeur aan geven niet coöperatief gebonden te zijn. De coöperaties hebben één groote taak vervuld: de boer is niet meer afhankelijk van de verwerkende fabriek. Maar daarna zijn zij verder gegaan en zijn de coöperaties zich hoe langer hoe meer als particuliere ondernemers gaan gedragen. Zij beperkten zich niet tot de verwerking der bieten van de boeren-leden-coöperatoren, maar kochten zelf bieten bij. De winst op de verwerking hiervan gemaakt, kwam de coöperatoren ten goede, hetgeen ook de iets hoogere uitkeering kan verklaren.

Zooals de lezers gezien hebben, wil de heer van Bommel van Vloten hierin eenige verandering brengen, in zoverre, dat hij die leden-coöperatoren, die aandeelen hebben, maar zelf geen bieten verbouwen, en dus de te leveren bieten koopen, uitschakelen. Logisch zou hierbij aansluiten, dat ook de fabrieken zelf geen bieten meer koopen, zoodat de coöperatie dan weer in haar zuiveren vorm — de verwerking van het product van eigen leden — zou terugkeeren.

Ik moet nog waarschuwen —, al zou het hierbij kunnen gaan lijken, alsof ik stelling wil nemen in de kwestie coöperatie of particuliere productie — tegen overdrijving van de betekenis van de coöperatieve productiewijze. Ik mag in herinnering roepen, dat de C.S.M. ook een belangrijk deel van de kosten van het wetenschappelijk onderzoek draagt en het waarlijk niet zoo is, dat de C.S.M. zich aan de belangen der samenwerking met de boeren niets gelegen laat liggen. De kwestie van de gelijkmatige aflevering wordt door de C.S.M. ook geregeld, zij het op andere wijze. De stabiliteit in de productie is theoretisch bij de coöperaties wel grooter, maar mijn geachte opponent heeft zelf doen doorschemeren, dat het leveren van gekochte bieten op een coöperatieve verbintenis meermalen voorkomt, zoodat ook dit voordeel meer fictief is, dan dat het een realiteit is. Het wil mij dan ook voorkomen, dat de geachte opponent hier een wel wat eenzijdige voorstelling geeft, doordat hij de verwante maatregelen der C.S.M. niet vermeldt.

De steen des aanstoots is nu het raffinagebedrijf geweest. Alleszins begrijpelijk, want nu op het oogenblik de binnenlandsche suikerproductie zoo laag is en buitenlandsch ruw wordt ingevoerd, willen de coöperaties ook hun aandeel in de verwerking daarvan hebben, hetgeen kan via Dinteloord. Het raffinaderijprobleem is dus een acuut financieel belang. Intusschen gebiedt de eerlijkheid te erkennen, dat de coöperaties er al eerder op uit zijn geweest zich een raffinagebedrijf te verschaffen uit een idee van zelfstandig en gelijkwaardig te willen zijn. Twee andere vragen dringen zich hierbij op: ligt het op den weg van de coöperaties om buitenlandsche ruwe suiker te raffineeren en als tweede, hebben de coöperaties voor hun eigen bedrijf een raffinaderij nodig. De regelen van mijn geachten opponent geven op beide vragen m.i. een negatief antwoord. Het is dan ook merkwaardig, dat de geachte inzender eenerzijds meent, dat raffinagebedrijf en beetwortelsuikerfabriek tegengestelde belangen hebben, terwijl hij tegelijkertijd de coöperaties in hun eigen terrein wil plaatsen, anderzijds nu echter gelooft, dat de coöperatieve fabrieken als groep over een raffinagebedrijf moeten beschikken. Hier is het leggen van een logisch verband onmogelijk geworden.

Ik erken gaarne, dat een belangentegenstelling bestaat tusschen raffinaderij eenerzijds en beetwortelsuikerfabriek anderzijds, maar dan ook voor alle beetwortelsuikerfabrieken, zoowel particulier als coöperatief. Maar het is dan ook

niet juist om te zeggen, dat de oplossing van het raffinagevraagstuk ten koste van de coöperatieve fabrieken zou gaan. Deze tegenstelling, verklaarbaar uit de oude strijdgeest, is niet meer reëel. Indien in deze raffinaderij door alle partijen wordt geparticipeerd, zijn de tegengestelde belangen opgeheven. Het is niet noodig daarvoor een tweede raffinaderij tot een gelijkwaardige uit te breiden, indien ons land daaraan geen behoefte heeft.

De vereeniging van alle beetwortelsuikerfabrieken in één geheel, biedt zulke materiele voordeelen, dat ons land zich deze niet mag laten ontgaan. Dit behoeft geenszins gepaard te gaan met een opgeven van wat mijn geachte opponent de voordeelen der coöperatieve productiewijze noemt. Het lijkt mij alleszins mogelijk, al zou het mij te ver voeren om deze gedachte hier uit te werken, één groote onderneming te vestigen, waarin de verschillende fabrieken participeeren en waarbij de verrekening van opbrengst en verwerkingskosten op zoodanige wijze geschiedt, dat de door den inzender genoemde voordeelen behouden blijven voor de coöperatoren. Ik ben er van overtuigd, dat dezen vorm de eenige is, welke het behoud van dergelijke voordeelen paart aan de voor ons land als geheel goedkoopste werkwijze. De positie, zooals zij thans ligt, is in wezen zoo, dat een aantal boeren voor staatsrekening bieten verbouwt, terwijl een deel van hen nog wenscht te participeeren in een fabriek, welke de bieten verwerkt. Men kan met deze wenschen rekening houden, indien zij passen in een groot geheel, hetgeen inderdaad het geval is. Het zou echter niet juist zijn om daartoe twee op staatskosten concurrerende ondernemingen te gaan creëren. Ik ben geneigd aan te nemen, dat het standpunt van mijn geachten opponent niet als het coöperatieve standpunt bij uitstek moet worden beschouwd, maar dat een deel der coöperaties ook in andere richting zou willen gaan.

Dr. A. de GRAAFF

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Blijkens den jongsten weekstaat van De Nederlandsche Bank zijn de saldi der banken met f 30 miljoen toegenomen tot f 155 miljoen. In overeenstemming met de in vorige overzichten uitgesproken verwachting, blijft de geldmarkt nog steeds ruim. De ontwikkeling der prijzen was hiermede volkomen in overeenstemming, daar zij over het algemeen nog $\frac{1}{16}$ pCt. lagen beneden het toch al niet hooge peil van de vorige week. Juni-papier werd gezocht tegen $\frac{3}{4}$ pCt., September-papier tegen 1 pCt., terwijl negenmaands promessen voor kleine bedragen tegen 1 à $\frac{1}{16}$ pCt. werden verhandeld.

Voor onderhandsche kasgeldleeningen werden de renteminima van $\frac{3}{16}$ pCt. boven de agentstarieven afgeschaft; de rentedaling kan zich dus nu ook tot dit terrein uitstrekken.

Het resultaat van de reis van Minister Lieftinck naar de Vereenigde Staten, waarbij een leening van \$ 200 miljoen werd verkregen, heeft tot gevolg, dat de gedwongen liquidatie van Amerikaansch effectenbezit voorloopig van de baan is. Men schijnt het wel op een vrijwillige liquidatie van althans een deel dezer effectenportefeuilles te willen aansturen.

Het ligt in de bedoeling om binnenkort den handel in aandeelen toe te staan, waarbij gekocht zal moeten worden met vrij geld, terwijl de verkooper slechts de helft van het provenu in vrij geld ter beschikking krijgt en de rest op geblokkeerde rekening wordt geboekt. De monetaire aspecten van deze regeling vinden elders in dit nummer een bespreking. Hoewel bovengenoemde regeling zeer zeker technische bezwaren heeft, beteekent een en ander voor het belegend publiek en den effectenhandel ongetwijfeld een stap in de goede richting.

De obligatiemarkt was over het geheel genomen goed

prijshoudend, zooals blijkt uit de koersen van de $2\frac{1}{2}$ pCt. spaarcertificaten en van de $3\frac{1}{2}$ pCt. oorlogsleeningen, welke aan het einde der verslagweek resp. $101\frac{1}{8}$ en $102\frac{3}{4}$ bedroegen. Opmerkelijk is de koersstijging der $2\frac{1}{2}$ pCt. N.W.S. waarvan de notering geleidelijk tot 89 steeg. De rentepolitiek der Overheid vindt hierin dus ook haar uitdrukking.

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen	Wissels, prom. enz. open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen	Totaal activa	Totaal opschb. schulden
25 Mrt. '46	5.348.076	209.759	5.630.970	4.993.212
18 " '46	5.345.079	225.905	5.644.120	4.992.491
11 " '46	5.339.312	240.848	5.653.297	4.993.006
4 " '46	5.324.032	246.603	5.643.777	4.960.831
25 Febr. '46	5.363.395	207.132	5.643.669	4.960.193
18 " '46	5.377.386	203.771	5.654.300	4.975.382
11 " '46	5.383.257	231.423	5.687.720	5.009.423
4 " '46	5.390.718	233.755	5.697.513	5.025.108
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Saldo Rijk R/C (D/C)	Geblokkeerde saldi van banken	Bankassianen en diverse rekeningen
25 Mrt. '46	2.389.867 ¹⁾	2.603.233	C1.806.063	154.743	305.514
18 " '46	2.366.028 ²⁾	2.626.375	C1.845.572	124.677	319.360
11 " '46	2.348.172	2.644.706	C1.888.395	106.534	328.058
4 " '46	2.330.316	2.630.486	C1.902.540		350.618
25 Febr. '46	2.250.450	2.709.478	C1.806.459		351.408
18 " '46	2.194.788	2.780.463	C1.800.828		346.716
11 " '46	2.148.409	2.860.962	C1.914.895		346.018
4 " '46	2.119.729	2.905.251	C1.940.242		340.202
6 Mei '40	1.158.613	255.174	C 22.962		10.230

¹⁾ waarvan nieuwe uitgifte f 2.096.247.²⁾ " " " f 2.066.382.

NATIONALE BANK VAN BELGIË.

(Voornaamste posten in miljoenen francs)

Data	Totaal van den goudvoorraad ¹⁾	Buitenlandsche deviezen	Papier op Belgie	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel en pasmunt	Vorderingen op den Staat
28 Maart 1946	33.095	4.657	1.999	218	626	49.410
21 " 1946	33.095	3.791	1.603	225	595	50.759
14 " 1946	33.095	3.873	1.736	259	556	50.650
7 " 1946	33.096	4.059	1.664	257	520	50.999
28 Febr. 1946	32.728	4.575	1.736	392	515	49.894
21 " 1946	32.738	4.509	1.277	392	500	49.796
14 " 1946	32.754	4.139	1.540	509	473	50.277

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa ¹⁾	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi van de Schatkist	van anderen	Resultatwet van 6 Oct. '44 ²⁾
28 Maart 1946	653	155.729	72.838	4	3.129	846
21 " 1946	653	155.784	72.854	4	3.155	846
14 " 1946	653	155.885	73.242	3	2.343	851
7 " 1946	653	155.309	73.570	3	2.914	856
28 Febr. 1946	653	156.649	73.143	3	2.672	861
21 " 1946	653	155.019	72.634	2	2.945	864
14 " 1946	653	155.497	72.915	5	3.132	872

¹⁾ Waarvan 10.493 miljoen francs. onbeschikbaar goudsaldo na herwaardeering van den goudvoorraad. (Besluitwet no. 5 van 1-5-1944).²⁾ Waaronder begrepen de post „Emissiebank te Brussel”, ten bedrage van 64.597 miljoen francs.³⁾ Deze post omvat: oude biljetten over te boeken op tijdelijk onbeschikbare of geblokkeerde rekeningen en niet aangegeven oude biljetten.

◆ *Vacatures* ◆

N.V. Koninklijke Nederlandsche Zoutindustrie

te Hengelo (Overijssel) vraagt
voor spoedige indiensttreding

DRS. ECONOMIE

die leiding kan geven op het gebied van de moderne bedrijfsorganisatie en administratie, en wat daarmee samenhangt (bijvoorbeeld budgettering, loonsystemen, archief, documentatie). Vereist: initiatief, tact en organisatorisch inzicht. Candidaten, die daarvoor in aanmerking komen, zullen worden uitgenodigd voor een psychologisch onderzoek te Utrecht door de

**NEDERLANDSCHE STICHTING
VOOR PSYCHOTECHNIEK**

Eigenhandig geschreven brieven met volledige inlichtingen, vergezeld van twee nieuwe pasfoto's (van voren en opzij), te zenden aan Advertentiebureau ALTA te Utrecht vóór 18 April met vermelding in linkerbovenhoek van brief, op foto's en enveloppe: E.S.B. 136 met daaronder naam, adres en leeftijd in drukletters.

Verschenen:

Full Employment

in de Nieuwste Engelsche Literatuur.
(o.a. de inzichten van BIVERIDGE en KEYNES). Openbare les van H. W. Lambers, ec. drs.

Prijs f 0.95. Levering via den Boekhandel.

Uitgever: H. A. M. Roelants te Schiedam.

VAN DIJK & Co.

EENDRACHTSWEG 11 — ROTTERDAM

Makelaars en Commissionairs in Effecten

Effecten - Coupons - Vermogensbeheer

Telefoon 20845 — 21889 — 40631

Beurs Nis 6 — Telefoon 24178 — 24378

carbon
GAAT VEÉL
LANGER MEE

KOFFIE

VAN NELLE

ROTTERDAM

THEE

HAV BANK - SCHIEDAM

Levensverzekering en Lijfrente

"'t Glas levert Pieterman"

sole voor technische doeleinden

PATRIJSPOORTGLAZEN • TELEGRAAFPLATEN
MANOMETERGLAZEN • PEILGLAZEN • OLIEGLAZEN
REFLEXGLAZEN • WATERMETERGLAZEN ENZ.

Glasindustrie

Pieterman^{n.v.}

WESTVEST 17 - SCHIEDAM - TELEFOON 69269

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

Uw toekomst is veilig

met een polis van de

Algem. Friesche Levensverzekering-Mij
of de

Groot-Noordhollandsche

LEEUWARDEN van 1845 AMSTERDAM
Burmaniahuis v. Brienenhuis

N.V. A.T.O. — VAN GEND & LOOS

Geregelde vrachtauto-dienst

Nederland - Tsjecho-Slowakije

Vraagt inlichtingen bij onze 80 kantoren of bij van Uden's Transport Bureau - Veerhaven 15 - Rotterdam